

DACIA

Anul I, Numărul 5

BUCCUREȘTI, 15 IULIE 1941

• APARE DE DOUA ORI PE LUNA •

EXEMPLARUL: 12 LEI

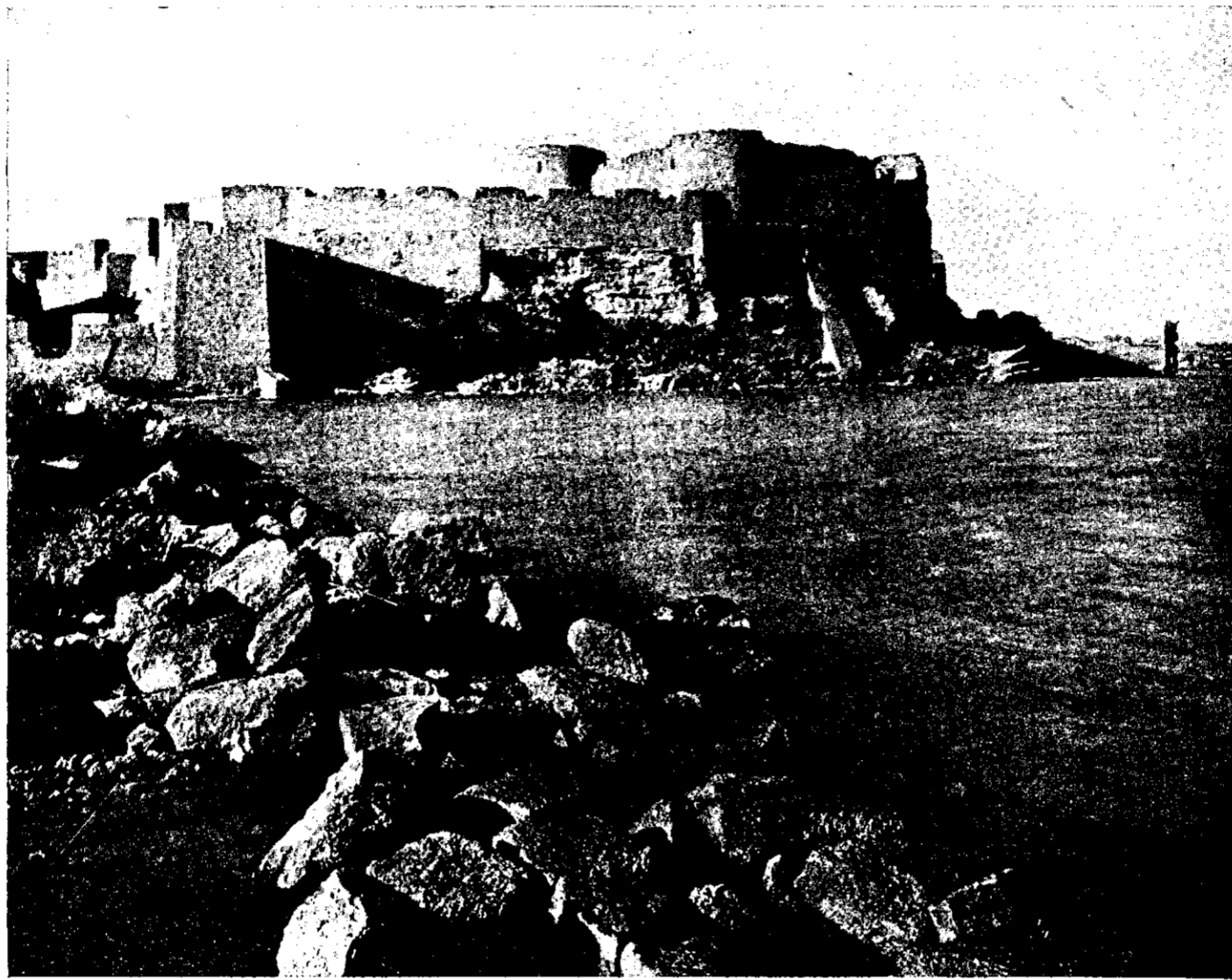
KOGALNICEANU ȘI BASARABIA

Diplomația rusească dela Petru cel Mare încoace, în năzuințele ei ascunse de a înfișe steagurile Țarilor pe malurile Bosforului, s'a înfățișat popoarelor din Balcani, ea o mare putere ortodoxă, care, mișcată de comunitatea sentimentelor creștine, le va aduce liberarea de sub jugul păgânilor. De această strălucitoare, — dar, din nenorocire, falsă — aureolă a fost amăgit însuși Kogălniceanu în anii tinereții sale de studii la Berlin. Publicând în 1837 a sa *Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie*, Kogălniceanu scria:

«Depuis des siècles il existe une tradition en Moldavie et en Valachie qui dit que notre salut viendra du Nord. Tout nous attache à la Russie... Les tems ¹⁾ sont passés où nous pouvions nous défendre seuls contre les Turcs, les Polonais, les Hongrois, les Tartares; nous sommes trop faibles; nous ne pourrions rien faire sans la Russie qui a toujours été notre bienfaitrice... Dans la protection de la Russie, je ne vois que de la justice et un intérêt inspiré par l'amour chrétien pour des peuples malheureux.»

Intorcându-se însă în Moldova și intrând în viața publică, dela început, ca aghiotant și secretar intim al Domnitorului M. Sturdza, Kogălniceanu s'a vindecat repede de această naivă iluzie. Dacă raptul Basarabiei în 1812 nu fusese îndeajuns de convingător pentru a spulbera nădejțile puse de Moldovenii în Rusia creștină, experiențele încercate de tânărul aghiotant domnesc au fost suficiente pentru a-l trezi la realitate. Ca secretar particular al Domnului, el a putut să vadă cum Rușii, care introduseseră cenzura în Principate, d'n 1829, cereau Domnului să înăbușe răspândirea ideilor naționaliste și să ia măsuri represive împotriva tineretului idealist.

În 1838, Kogălniceanu scotea, în colaborare cu Asachi, prima revistă literară cu caracter naționalist a Moldovei, *Alăuta Românească*. Dela al cincilea număr, revista a fost suprimată pentru articolul «Filosofia whistului», care avea, ce e dreptul, trăsături satirice privitoare la viața socială rusă. În 1840, Kogălniceanu publica revista «*Dacia literară*», dar cu al doilea număr, revista este suprimată pentru un articol, în care Kogălniceanu ataca lipsa de interes a boerimicii pentru literatura națională. În 1843, cursul de istorie națională, deschis de el în Academia mihăileană, este închis după trei săptămâni. În 1844, primul număr din noua lui revistă «*Propășirea*» ese dela cenzură cu titlul tăiat, cu jumătate din program suprimat, cu articolul lui Ion Ghica despre uniunea vamală între Muntenia și Moldova înlăturat. În primăvara anului este oprit, din drumul lui spre Paris, la Viena și silit să se întoarcă în țară. În toamnă, revista este suprimată, iar el închis în mănăstirea Râșca unde cade greu bolnav. După revoluțiile din 1848, armatele rusești ocupau țările românești, iar guvernul rus, într'o notă circulară adresată cabinetelor europene, explica ocupația ca o măsură prudentă, necesară pentru a preîntâmpina neorânduile dela hotarele Rusiei, «provocate de o ceată de zăpăciți în numele unei idei de naționalitate care se pierde în noaptea veacurilor». Războiul din Crimeea și congresul din Paris a dat însă dreptate «zăpăciților» și a

CETATEA ALBĂ

creat cadrul politic necesar pentru unirea Principatelor, la care Kogălniceanu, adversar acum hotărât al Rusiei, a avut, după cum se știe, un rol important.

Congresul din Paris a mers chiar mai departe și a silit Rusia să restituie Moldovei trei județe basarabene.

Diplomația rusească nu se putea mulțumi cu această înfrângere. Sub pretextul că ia apărarea creștinilor din Balcani, provoacă războiul din 1877.

În faza de pregătire a războiului, guvernul rus încheie cu guvernul român convenția din 4/17 Aprilie 1877, prin care Românii îngăduiau trecerea armatelor rusești prin țara lor, iar Rușii, la rândul lor, garantau integritatea teritorială a României. Războiul nu s'a desfășurat însă după planurile rusești. Propunerea Românilor de a intra și ei în războiu, contra Turcilor, pentru dobândirea independenței, a fost primită de Ruși cu mândrie. Nu aveau nevoie de ajutorul Românilor. Dar când armatele rusești au ajuns în Balcani, lăsând în spatele lor puternica ostire a lui Osman Pașa, încep să-și dea seama de primejdie. La 23/31 Iulie 1877, Marele Duce telegrafiază din Târnova, Principei Carol: «Turcii, îngărândind cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne înăbușe (nous abîmes). Rog faceți legătura, demonstrație și, dacă e posibil, trecerea Dunărei, pe care dorești să o faci. Intre Jiul și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru ușurarea noastră.»

Războiul s'a desfășurat în împrejurări care se cunosc. Osman Pașa, așezat la Plevna, capitulează la 29 Noiembrie st. v. cu întreaga lui armată, predându-și sabia în mâna Principei Carol, comandantul suprem al armatelor aliate. Prin aceasta s'a deschis drumul Rușilor către Balcani. Bulgarii, Sârbii, Muntenegrenii și Grecii se revoltă. În aceste împrejurări, Turcii se văd nevoiți să ceară armistițiul. Marea bucurie pe care o stărnise la noi veștile, sosite de pe câmpul de războiu,

este însă umbrită de pretențiunile diplomaților ruși. Uitând tot ceea ce datorau României, amăgindu-ne cu declarațiunile de dragoste și promisiuni pentru viitor, ei cereau restituirea celor 3 județe basarabene pe care, după războiul Crimeei, ni le dăduse congresul din Paris. Aceste pretențiuni rusești asupra fâșiei de pământ românesc, ruptă prin silnicie din trupul vechei Moldove, a ridicat o furtună de agitații în țară. La congresul din San-Stefano (3 Martie 1878) Românii nu fuseseră chemați. Tratatul prevedea însă și cedarea Basarabiei către Rusia. Guvernul român, potrivit cu votul unanim al Camerei și Senatului de a păstra neștirbită integritatea teritoriului român, protestează la Petersburg împotriva tratatului și ia măsuri militare pentru a preveni ocuparea Basarabiei de către Ruși. Cabinetul din Petersburg amenință cu desarmarea Principei Carol răspunde demn: «Armata română, care la Plevna, sub ochii Țarului, a luptat atât de vitejește, va putea fi nimicită, dar niciodată dezarmată.»

În vară, după propunerea Angliei, are loc congresul din Berlin. Kogălniceanu este trimis împreună cu președintele de consiliu, Ioan Brătianu, ca reprezentanți ai României. Dar delegații României nu sunt admiși decât în ziua de 1/13 Iulie, când vine în desbaterea congresului chestiunea României. Preșida Bismarck, cancelarul de fier. Atunci a rostit Kogălniceanu acel elocvent discurs, în care a expus cu toată concizia, claritatea și demnitatea, punctul de vedere al României, care nu putea consimți — pe bună dreptate — ca «vre-o parte din teritoriul actual să fie deslipită din trupul țării». Hotărârea congresului era însă luată și Kogălniceanu știa aceasta. Dar el n'a leșinat. Pentru că reprezenta cu demnitate cauza poporului românesc. Ci depunând cu Brătianu pe masa congresului, textul convenției semnat de Țarul Rusiei, prin care se garanta integritatea teritorială a României, a plecat din guvern fără să

semneze cesiunea Basarabiei. Căci el vedea departe peste timpul său, până în zarea vremurilor noastre, și n'a voit să lege, prin semnătura lui, neamul său, la nici o cesiune teritorială. Avea însă conștiința împăcată că făcuse tot ceea ce se putea face pentru a salva Basarabia. Înainte chiar de a se înfățișa la congresul din Berlin, Kogălniceanu încercase o cale de apropiere prietenească de guvernul rusec. În această năzuință, el trimisese Baronului de Jomini, mâna dreaptă a cancelarului Rusiei, Prințul Gorciakov, pe care avusese prilejul să-l cunoască personal, o scrisoare de felicitare pentru anul nou, 1878. Baronul de Jomini răspunde cu o scrisoare, în care vorbind de lealitate, sinceritate și duplicitate, repune chestiunea retrocedării Basarabiei. La aceasta, Kogălniceanu răspunde cu o altă scrisoare, plină de demnitate, finețe și tact, care va rămâne în istorie, peste veacuri, ca unul din cele mai frumoase acte ale diplomației românești:

«A răspunde la scrisoarea Excelenței Voastre înseamnă mai întâi de toate, și ca o neapărată necesitate, să apăr țara mea de învinuirea de duplicitate, ce i se face așa de direct, deși atât de învăluit. Faptele vor avea aici mult mai doveditoare elocvență decât raționamentele, actele mai mult ca vorbele, și-mi iau îngăduința față de Excelența Voastră de a le recapitula.

«Impotriva înștiințărilor, aș putea zice chiar împotriva amenințărilor, care cădeau din toate părțile asupra noastră, noi am încheiat cu guvernul imperial convenția din 4/17 Aprilie 1877, prin care toate mijloacele materiale ale țării erau cu totul puse la îndemâna Rusiei.

«Singura noastră țintă, când am luat această hotărâre, a fost de a apăra integritatea pământului nostru. Această integritate a fost stipulată la art. 2 al numitei convenții...»

Și după ce amintește ajutorul pe care l-am dat Rușilor în ceasurile cele mai grele ale războiului, continuă:

«Zece mii de Români dintr'o armată de 50.000 de oameni, dorm azi somnului cel de pe urmă în jurul Plevnei și în câmpiile Bulgariei.

«Această bărbătească, dar dureroasă jertfă, noi am îndeplinit-o dintr'un avânt al inimii, fără condiții, fără tratat prealabil, căci pentru noi cuvântul Majestății Sale Împăratul prețuia ca și tratatele cele mai formale și purta în sineși cea mai înaltă din toate sancțiunile.

«Toată perfidia noastră s'a redus deci la o bună credință deplină, toată istețimea noastră la o încredere desăvârșită. Ne-am zis că, dacă integritatea teritoriului nostru era asigurată prin singurul fapt al trecerii armatelor împărătești, ceea ce constituia, fără îndoială, un ajutor pasiv, această integritate ne va fi cu atât mai mult garantată din ziua în care armata noastră a fost chemată la cooperare activă, care se manifestă fățiș ca cea mai pozitivă din toate alianțele...»

Și după ce înșiră toate greutățile, toate umilințele îndurate de țară din partea autorităților rusești, care «tratau administrația și populația ca o țară cucerită», încheie:

«Corectă de la început, România doarește și ține să rămână corectă până la capăt. Totuși, dacă a refuza de a ceda pământ românesc, dacă a nu se supune cu o bunăvoință ușoară la jertfe la care nu s'ar putea îndupleca nici o națiune și nici un guvern, care se respectă, dacă toate acestea înseamnă duplicitate, atunci recunosc, mărturisesc, declar că învinuirea este dreaptă și că ținem cu toată inima și cu toată cinstea, să o merităm.»

«Excelența Voastră constată, și nimeni nu se gândește să conteste, că Rusia este puternică și România slabă. Prin forță, ea poate lua mai mult decât Basarabia: ea poate lua țara întregă.»

«Dar mai presus de forță, este legea dreptății eterne și a moralei eterne și în acest domeniu din care nimeni nu ne poate expropria, noi ne întărim la rândul nostru cu acea putere ce își trage caracterul ei absolut din însăși principiile care i-au dat naștere și din care se nutrește...»

«E rândul Rusiei de a înțelege că pentru o țară mare, iubirea a 5 milioane de Români, asigurarea că inimile și brațele lor vor fi totdeauna gata, prețuiește mai mult decât o biată fâșie de pământ.»

Vibrează în aceste rânduri mișcătoare, nu numai sufletul lui Kogălniceanu, ci și sufletul marelui Ștefan citor întregitor de țară, care a sângerat apărând țărâmul Basarabiei de invazia păgânilor: palpită în ele sufletul arcașilor din Orhei și al tuturor Moldovenilor care au trudit și au murit deșteținând și apărând pământul dintre apele Prutului și ale Nistrului. Vorbește prin glasul lui Kogălniceanu sufletul neamului întreg. În afară de actul prin care Sfatul Țării din Basarabia a hotărât, în ziua de 27 Martie 1918, unirea cu patria mamă, nu cunosc din tot ce s'a scris asupra Basarabiei nimic care să se ridice la această înălțime morală de curaj și demnitate națională.

Nimic alt decât epopeea pe care o scrie acum, cu sângele ei ostirea noastră și Comandantul ei suprem, peste Prut, în înțeleștarea ei aprigă pentru a muta din nou pietrele de hotar, la marginele de Răsărit ale pământului românesc.

N. CARTOJAN

¹⁾ Păstrez ortografia arhaizantă a originalului.

MOLDOVA DE DINCOLO DE NISTRU

de ALEX. N. SMOCHINĂ

Urmând codrii, și mai ales accia ai Orheiului, păstorii români au ajuns, încă din epoca descălecatelor, în regiunea dintre Nistru și Bug, ba chiar au trecut peste această apă.

Se presupune că ei ocupau încă din veacul al XI-lea regiunea Nistru-Bug împreună cu ținuturile Vistulei și ale Mărei Negre¹⁾.

În orice caz, prima organizare în stat a Românilor din stânga Nistrului, apare în statul Bolohoven²⁾. Acesta cuprindea o parte din ținutul guberniilor: Volhînii, Chiev și Podolia actuali.

Bolohovenii erau Români, după cum rezultă din cercetările istorice făcute asupra lor³⁾. Cronica Ipatiev se ocupă de ei, arătându-ne și numele localităților. Astfel între anii 1140—1143 erau: *Buzovca*, (dela buză), *Bursucov*, numele unui deal, *Uda*, numele unui râu care se află până astăzi în regiunea dintre Nistru și Bug, *Soba*, etc. Toate aceste nume ne dovedesc o toponimie românească.

Istoria bolohovenă se caracterizează prin lupta înverșunată împotriva principatului de Chiev, care căuta să-i supună. Pentru a-și putea păstra independența, șefii bolohoveni încheie alianță cu Baty, hatmanul tătar.

Totuși, în anul 1240 ei sunt supuși de Principele Chievului și sunt omorâți sau făcuți prizonieri, iar cetățile lor distruse.

După acest fapt Români apar ca șefi militari și luptători distinși, mai ales în părțile Niprului, precum și în organizația militară numită *Seci*, care era un fel de ordin teutonic.

De acum asistăm la pătrunderea adâncă a Românilor în ținutul de peste Nistru și creșterea numărului lor în regiunea Nistru-Bug.

Este faza a doua, aceea a lui Bogdan Hmelnițki, hatmanul Ucrainei libere.

Epoca aceasta începe cu Ostafie Dașcovic, care organizează căzăcimii menită să lupte împotriva năvălirii tătară.

În jurul anului 1577 Ioan Potcoavă ajunge șeful căzăcimii. La acest grad el a fost ridicat de conașionalii săi, care erau într'un număr destul de mare. Însemnătatea și numărul Românilor de peste Nistru crește mult, mai ales când fiul lui Bogdan Hmelnițki, Timuș, ia în căsătorie pe frumoasa fiică a lui Vasile Lupu, numită Ruxandra.

Bogdan Hmelnițki avea un număr de 15 polcovnici. Din ei 5 erau Români și anume: *Toader Lobodă*, polcovnic de Percislav; *Martin Pușcariu*, polcovnic de Poltava; *Burlă* sau *Burilă*, polcovnic de Gdiansec; *Pavel Apostol*, polcovnic de Mirgorod și *Dumitrașcu Raice*. Acesta din urmă a fost unul din marii colonizatori ai regiunii de peste Nistru. El a adus în Ucraina de azi peste 500 familii de Români⁴⁾.

Acești polcovnici se aflau în regiunile locuite de Români, și totodată ei erau șefii administrativi și judecătorești ai ținutului unde exercitau comanda militară.

Datorită viturilor militare Români transnistrieni au fost considerați drept adevărații urmași ai Dacilor de către un martor ocular, Samuil Kuseviciș din Leov. Ei formau nucleul acțiunilor grele, astfel a fost la asediul Leovului, unde «cohortele de veterani ale Dacilor Transnistrieni» luptau la centrul liniei de foc⁵⁾.

Deasemeni Români de peste Nistru s'au distins la lupta dela Berestzko din anul 1651 unde au luat parte peste 4000 luptători⁶⁾.

În acest timp Români se aflau până la Nipru. În regiunea Nistru-Bug erau marile așezări moldovenești.

Regiunea Bug-Nipru era puntea de trecere din Moldova la Cazaci, în Zaporojie⁷⁾. Ea a fost ocupată de stăpânirea rusească în anul 1740, numindu-se Rusia Nouă. Până atunci locuitorii ei trăiau liberi, neplătind la nimeni nici un tribut.

Stăpânirea rusă a găsit în noul ținut brațe de muncă foarte puține, căci el era aproape pustiu. Pentru ca să poată valorifica regiunea s'a început colonizarea ei.

Operația s'a făcut cu elemente românești din stânga Nistrului. Rușii au prevăzut aceasta, introducând în alinutul 5 al Tratatului dela Cucuș-Kaj-nargi clauza că, Turcii vor lăsa liberă emigrarea celor cari ar dori să colonizeze noile teritorii achiziționate de Ruși⁸⁾.

Bazați pe acest fapt, agenții ruși au fost trimiși în Moldova ca să facă propagandă printre locuitorii, pentru ca Români să treacă granița într'un număr cât mai mare.

Agenții, travestiți în haine călugărești, îndemneau pe locuitorii români ca să plece în Rusia nouă, despre care

spuneau că acolo «curge lapte și miere»⁹⁾.

Consulatul rusesc dela Iași, care abia luase ființă, se îngrijea de adunarea unui număr cât mai mare de Români din toate colțurile românești, precum și din Muntenia și Ardeal. Pe aceștia îi colecta sub motivul că sunt prizonieri ruși.

Guvernul rusesc a trimis pe maiorul Salonski ca să îngrijească de transporturile prețioșilor dezertori. Recrutarea Românilor a dus la conflict diplomatic pe Rusia cu Austria, pentru faptul că recrutarea se întinse și în Bucovina.

Pe de altă parte, stăpânirea rusă organizează militărește ținutul dintre Bug și Nipru. În fruntea multor comenzi militare se aflau Români. Acești șefi au căutat să-și mărească unitatea lor prin recrutarea de noi elemente din regiunile din dreapta Nistrului. Astfel s'a început colonizarea întreprinsă de Români localnici, cari au atras confrăți din Moldova, Muntenia și Ardeal. Unul dintre aceștia este maiorul *Lupul*, care aduce multe elemente românești din Moldova și Muntenia și le așează în jurul orașelor *Criko*, *Țibulev*, *Grălov* și *Beciul*¹⁰⁾, numit mai târziu Alexandria. Aceste regiuni au până astăzi sate românești.

În ținutul dintre Nistru și Bug adevărații stăpâni erau Români. Aici ei trăiau sub influența Moldovei. Astfel Barabaș, șef militar, spune că el nu are a da răspundere «decât numai în fața domnului său din Moldova».

Din punct de vedere bisericesc, Români de peste Nistru ațarnau de Mitropolia Brăilei (a Proilaviei).

În Moldova se hirotoneau proci pentru ținutul dintre Nistru și Bug.

Capii bisericești ai Moldovei mergeau la credincioșii din stânga Nistrului până dincolo de râul Bug. Transnistrienii îi primeau cu mare dragoste, întinzându-le covoare dela marginea satului până la biserică, căci ei erau mai marii bisericii lor. Cu aceste ocazii se hirotoneau proci și se sfințeau bisericile noi.

Astfel, cu binecuvântarea arhiepiscopului Mitropolitului Daniil s'au sfințit bisericile din satele de peste Nistru: *Molovata*, *Doroșcaia*, *Mahala*, *Pogrebi* și *Dencov*. Tot dela acest cap bisericesc s'au păstrat mai multe gramate de hirotonie făcute în limba românească. Mitropolitul purta titlul: «*Daniil, Mitropolit al Proilaviei, Tomoraiei, Hotinului, al ținuturilor Dunărei și Nistrului și al Ucrainei Hanului*»¹¹⁾.

Conflictele ivite între Români din regiunea Nistru-Bug se rezolvau în ultimă instanță la Divanul Domnesc din Iași. Dintre acestea cităm actul de danie făcut în anul 1574 de către Domnul Moldovei Ioan Vodă. În acest act se spune despre Transnistria: «*Țara noastră a Moldovei de dincolo de Nistru*».

Numărul Românilor dintre Nistru și Bug a crescut mereu, datorită trecerilor continui ale locuitorilor din dreapta Nistrului. Acolo și-a găsit scăpărea Hăncu, după revoluția lui neizbutită. El a trecut Nistrul pe la Rașcov cu peste 300 oameni¹²⁾.

Pătrunderea elementului românesc în regiunea Nistru-Bug se întărește și mai mult când Duca Vodă ajunge stăpân al unei părți din Ucraina. Acest fapt s'a întâmplat în anul 1631, când se face împărțirea Ucrainei. Domnul Moldovei se îngrijește de noul ținut pe care caută să-l populeze. El face gospodăria dincolo de Nistru, la Țihănauca din fața orașului Soroca și la Nemirova, care a ajuns a doua capitală a Moldovei. Epoca lui Duca Vodă se caracterizează prin pătrunderea puternică a elementului românesc dincolo de Nistru. Atât de mulți Români treceau apa, încât spun cronicile țării, că nici oștile Moldovei nu puteau opri trecerea lor.

Altă fază de expansiune românească peste Nistru este aceea a lui Petru cel Mare și Ecaterinei II. Caracteristica acesteia constă în lupta pentru independența Ucrainei și a Transnistriei împotriva Moscovei cotropitoare. Români au șefia militară, care culminează prin Daniil Apostol ajuns Hatman al Ucrainei.

În timpul lui Petru cel Mare Români *Timotei Sgură*, conduce opera intenselor colonizări. El a dus peste Nistru un număr mai mare de 500 familii. Ecaterina II, după ce ajunge stăpâna regiunii dintre Nistru și Bug, lasă libere obiceiurile românești și începe organizarea acestui ținut curat românesc. De aceea ea caută să strângă cât mai multe brațe de muncă. Pe acestea le recrutează, ca și înaintașii ei, din regiunile moldovenești, munteneste și ardeleni. Numărul mare de Români a determinat-o să înființeze între Nistru și Bug Principatul numit *Moldova Nouă*.

În Moldova-Nouă, conducătorii ruși voiau să mute populația din Moldova pentru ca să creeze un gol între Nistru și poarta Otomană.

Dacă acțiunea lor n'a reușit, aceasta nu însemnează că Români n'au trecut Nistrul într'un număr destul de mare.

Faptul acesta a început să îngrijoreze mult nu numai pe Turci, dar chiar pe ceilalți vecini. Astfel, la 7 Iunie 1793 ambasadorul Prusiei din Constantinopol

informează guvernul său dela Berlin: «*Locuitorii Moldovei părăsesc cu duimul țara. Ei sunt încurajați de guvernul rus să se așeze dincolo de Nistru, toată țara cuprinsă între acest fluviu și Bug urmând să fie ridicată la rangul de Principat, sub numele de Moldova-Nouă*».

Paralel cu această acțiune consulară rus la Constantinopol cumpăra pe Români căzuți robi la Turci și îi așeza în ținutul dintre Nistru și Bug.

Astfel se pare că au ajuns în stânga Nistrului mulți dintre Români macedoneni, al căror dialect se poate vedea în vorba transnistrienilor.

Elemente românești au fost duse peste Nistru și de armatele rusești, ajunse în pământul românesc din dreapta Nistrului. Este cazul cu plecarea oștirii rusești din anul 1739, când au fost duși peste Nistru o sută de mii de Români¹³⁾.

În ținutul dintre Nistru și Bug Români sunt autohtoni. Aceasta ne-o dovedește toponimia regiunii. Deasemenea se poate constata acest fapt prin influența pe care au avut-o Români de acolo asupra Ucrainenilor, care au venit mai târziu.

Apropie fiecare deal poartă un nume românesc, precum: *Cremene*, *Dealul mare*, *Delușorul*, *Chiscul lung*, *Chietrosul*, etc. La fel văile sunt cu nume românești: *Valea Adâncă*, *Valea mare*, *Agapie*, *Două Vâlcele*, *Valea Stănei*, *Valea Baciuului*, *Beciul*, etc. Cu privire la ape avem de remarcat numele lor românești precum: *Uda*, *Vaslui*, *Soba*, etc. Satele poartă nume în cea mai mare parte românești. Dintre ele avem: *Botoșani*, *București*, *Valea Adâncă*, *Chietrosul*, *Domnița*, *Grădinița*, *Mahala*, *Lunca*, *Găunos*, *Dihor*, *Valea-Hoșului*, etc.

Pătrunderea elementului românesc a continuat să se facă și după ce Rușii au ajuns stăpâni la Prut. Astfel avem până astăzi satul *Basarabca* din județul Bârlu. Locuitorii lui au venit din Basarabia.

După războiul Ruso-Japonez, pe la sfârșitul anului 1905, se fac colonizări forțate cu Români din Basarabia în regiunea de Nord a Crimei. Acolo au fost înființate cinci sate noi românești, care s'au adăugat la cele din jurul lui Simfiropol.

Cu toate acestea, Români de peste Nistru nu cunosc numele de Basarabia. Ei întrebuințează pentru ținutul acesta numele de Moldova, așa cum l-au moștenit dela străbunii lor și cum reese din cântecul lor.

În unul din aceste cântece voinicului transnistrian, un bun mânuitor al palo-

șului, cere să fie răsplătit în urma victoriei sale cu:

«*Moldova jumatate
Și Ucraina a treia parte*»¹⁴⁾

Români de peste Nistru își amintesc de timpurile când erau împreună cu toate neamurile lor și plâng soarta, care i-a făcut să rămână singuri stăpâniți de străini:

*Primăvara când sosește,
Tot pământul inverzește,
Numai inimioara mea
Nu se poate mângăia.
Albă floarea bobului,
Mult îi rău străinului...»¹⁵⁾*

El își amintește de timpurile acelea când era împreună tot neamul românesc și cântă munții unde și-a lăsat părinții dragi:

*Bate vântul văturele,
Pe deasupra casei mele
Și-mi aduce dor și jele
Dela locurile mele
Bate vântul de pe munți
Și-mi dă dor dela părinți;
Bate vântul dintre brazi
Și-mi aduce dor de frați...»¹⁶⁾*

Ținutul dintre Nistru și Bug a fost adânc unit cu cel românesc.

Astfel, în timpuri îndepărtate, prin veacul al XVI-lea boerii români erau stăpâni ai ambelor maluri. Dintre ei avem pe boerul *Costache Jora*, care stăpânea mai jos de Rezina; *Nicolae Miclescu*, care stăpânea regiunea Dubăsărului cu împrejurimile lui, *Rașcu* care a înființat orașul Rașcu, etc.

Deasemeni, în ținutul dintre Nistru și Bug, erau moștele boerilor și ale bisericilor din Moldova. Dintre aceștia avem pe boerul *Cantacuzino*, care înființează satul *Cantacuzin (ovca)*, și pe moșia căruia s'a ridicat orașul Movilău.

Chiar portul Odessa este ridicat de către arhitectul român numit Manole.

Lemnul pentru construcția orașului s'a adus din Moldova și a fost furnizat de portarul Gaius.

Din anul 1812 Români de peste Nistru au dus aceeași viață tristă cu frații lor basarabeni. «*Cuvântul Moldovenesc*», ziar care apărea la Chișinău, avea pagini și pentru «*Moldovenii de peste Nistru*».

Când Basarabeni au hotărât să se alipească la patria mamă, Transnistrienii au pornit din satele lor către Chișinău ca să se unească și ei odată cu aceștia.

Delegatul lor, țaranul Jalbă, a întrebat Sfatul Țării din Chișinău:

«*Dar eu vă întreb, fraților care sunteți Moldovenii, cum ne lăsați pe noi Moldovenii, cei ce suntem rupți din această Basarabie, să trăim pe cel'alt mal al Nistrului? Noi rămânem ca șoarecii în gura motanului! Dar să știți, că de ne veți uita, noi vom săpa malul Nistrului și vom îndrepta apa dincolo de pământul nostru, căci mai bine să-și schimbe râul mersul decât să rămânem noi depărtați unii de alții*».

Acestea erau cuvintele Românilui transnistrian normite dela coarnele plugului. El a rămas să îndure mai departe jugul străin cu speranța că într'o zi va fi eliberat și el.

1) R. Eklon, *Die Wägen in der Weichselgebiet*, în *Archiv für slavische Philologie*, XXXIX, 1925, pag. 21. cfr. N. P. Smochină, *Vechea Ucrainenilor în omâni*, în: *Moldova-Nouă* — An. V Nr. 5, Iași, 1939, p. 169.

2) N. P. Smochină, *Trecutul și prezentul Românilor de peste Nistru*, în *ibid.*

3) A. S. Petrușevici, *Cine au fost Cnezii bolohoveni* (în rusește) Lvov, 1877. Miklosich, E. Kaluzniacki, *Über die Wanderungen der Rumunen*, Viena 1979, în *Denschr. der phil. hist. VI. XXX*; Daehkevitsche, *Pământul bolohoven și importanța sa pentru istoria rusă* (în rusește). Idem, *Noii cercetări asupra Bolohoviei și bolohovenilor*.

4) N. P. Smochină, *Din trecutul românesc al Transilvaniei* — 1. *Daniil Apostol hamatul Ucrainei libere*. 2. *Moldovenii din armata lui Petru cel Mare și Carol al XII*, Iași, 1930, pag. 47, nota 2.

5) S. Cuszewicz, *Arma Cazacia* (în rusește), în *Font. Histor. Rusii*, IV, pag. 56.

6) N. Iorga, *Acte și Fragmente*, I, pag. 206.

7) Cfr. N. P. Smochină, op. cit. pag. 158.

8) D. A. Sturdza, *Acte și Documente*, I, pag. 132.

9) Hurmuzache, *Documente*, VI, pp. 58 și 61.

10) cfr. N. P. Smochină, *Trecutul și prezentul Românilor de peste Nistru în Moldova-Nouă*, Nr. 5, an. 5, 1939, pag. 158.

11) cfr. I. Nistor, *Vechea așezărilor românești de dincolo de Nistru*, București, 1939, pag. 12.

12) Hurmuzachi-Hodos, *Documente*.

13) N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, pp. 20, 68, 70.

14) cfr. N. P. Smochină, *Din literatura populară a Românilor de peste Nistru*, București, 1939, pag. 10. Extras din «*Anuarul Arhivei de Folklor*» vol. V.

15) cfr. *ibid.* pag. 17.

16) cfr. *ibid.* idem.

DOMNUL TUDOR / de N. I. HERESCU

*Unde e Tudor, Oltenie, Oltenie?
Unde ești Tudore, sfântă vedenie?
Scoală-te, scoală din marele somn,
Vrărilor noastre fii frunte și domn.*

*Tot ca și tine, vândut dar neînfrânt
E azi românescul pământ.
Rapt e hotărul și inima ruptă,
Că ingenușcherea veni fără luptă.*

*Dulce-i să dormi pe sub iarbă'n livezi,
Dară cu noi ce faci Doamne? Au crezi
Că visele nu plâng și rânilor nu dor
Și azi ca pe vremuri, năprasnice Tudor?*

*Iar când va fi, hotar, să nu mai sângeri,
Adormi-vom fiara, vom trezi pe îngeri,
Și-om schimba din nou mânia'n milostenie...*

Dar azi, dă-ni-l pe Tudor, Oltenie!

*Sunt iarăși la noi intristări și bejenii...
Te scoală pe plaiuri și-adună-ți oltenii.
Poartă-ți al săbiei aspru tăiș
Pe Nistru, pe Someș, pe Criș.*

*Ardă pârjolul mâniei oltene!...
De munți, de păduri, de poene
Liftele lacome de-or mai întreba,
Tu spune oltenește: bu!*

*N'ai flinte? Vom rupe cu dinții, ca fiara.
Ne vând Ypsilanții? Rămânem cu țara.
Suntem puțini? Mai lesne ochim în gloată,
Purtăm cătușe? Ura e veșnică săgeată.*

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU / de CIRIL VÂRNAV

*Doamne Hristos,
Boboc de rug de trandafir inimos,
Cum să mă leapăd de tine,
De cununa de spini ce lumină ca o stea,
Cum să Te vând,
Cupa deșertăciunilor bând?*

*Ajută-mi să fiu tare
Când a morții sărutare
Ochii copiilor mi-i va închide,
Când o floare de mac va sbucni sub securea frumosului gâde!*

*Ascunde-mi lacrimile în barbă!
Mi-am culcat capul în iarbă,
În inimă plin sănt
De numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt.*

INSTITUȚIILE ROMEI (1)

de DAN BOTTA

Românii cari sunt, singuri în lume, moștenitorii legitimi ai patrimoniului Romei, singurii cari-l dețin în virtutea unei transmisiuni exprese, au conservat intact — până la exasperarea ideilor liberale, până la deslănțuirea acestui Alastor, a furiei devastatoare a secolului XIX — spiritul formelor și formele înseși ale patrimoniului roman.

Permanența formelor de ordin religios și mistice împăraților, în creațiile politice românești, a format obiectul unui studiu anterior: *Legea Românească*.

Relevasem în el, între altele, funcția religioasă, de tradiție imperială a Domnului. Titlul acesta de *domn* — dominus — este titlul cel mai înalt pe care și-l arogau împărații...

Octavian Caesar fusese investit de Senatus — în momentul în care autoritatea lui se confundase cu însăși autoritatea Romei — cu titlul de *Augustus*. Adjectiv derivat din numele profetic al angurilor, el acorda persoanei imperiale un caracter sacru, aproape divin.

Divin, Caesar va fi doar după moarte, atunci când Senatus va pronunța, printr-un act public solemn, *apotheosis* — înălțarea lui la zei.

S'a întâmplat însă, odată cu procesul de continuă afirmare a Caesarilor pe tărâmul politic, potențarea până la divinitate, încă din timpul vieții, a caracterului sacru al persoanei imperiale.

Domitian, cel dintâiu, își va acorda titlul de *deus*. Supralicidând acest titlu documentele de caracter privat ale timpului îi vor atribui calitatea divină de *dominus* — calitate a divinităților supreme, pe care Domitian nu cuteza încă s'o afirme.

Titlul domnesc se va impune însă cu încetul. În corespondența sa cu Traian împăratul, Plin'u cel Tânăr se îndreaptă către el cu vorba: «*Domine, Domine!*» Și Aurelian e acela care leagă în documente oficiale — pe monete și pe monumente — titlul suprem de *dominus*, de calitate sa divină recunoscută: *Deus et dominus natus*. Considerându-se o încarnare a Soarelui divin, a-tot-țîitor al Imperiului, el se va numi în această ipostază: *Sol dominus imperii romani*.

Sub Constantin cel Mare, a cărui divinitate capătă gloriola mistică a Creștinismului, titlul divin de *dominus noster* va lua definitiv, în documentele oficiale, locul titlului de *imperator Caesar*.

Titlul acesta de *dominus*, Românii îl vor conferi, în strictă tradiție romană, persoanei divine și domnului din seaua. El exprimă în așa măsură, un lucru de caracter divin, încât începând cu secolul XVII, el se va confunda în numele divinității însăși, — Dumnezeu, *Dominus deus*, pe care textele vechi îl cunosc doar sub numele de «*Zeu*».

Pentru un *dominus* de alt caracter decât divin, limba românească va adopta cuvântul de «*stăpân*» — dela latinescul *hospitanus* — extins apoi la popoarele slave din jur.

Când, în timpurile moderne, în urma unei evoluții necesare, cuvântul «*domn*» se va laiciza, el va păstra în vocabularul arhaic «*Domne*» întreg caracterul său original. «*Domne*» este numele cu care invocăm pe Dumnezeu și pe Domnul din seaua.

Personalitatea divină a Domnului procedează și aceea a împăratului de odinioară din concepția că el este ales să exprime făptura divină a Statului. El este încarnarea Romei, a lucrului roman.

Cu totul alta este concepția Apusului, de ordin feudal barbar, care face din regii săi proprietarii statului. În Apus, regele poate distribui provincii din corpul Statului, ca din propria sa moșie. S'au creat regate pe urma unei singure nunți și un imperiu, de aceeași natură feudală, s'a întins odinioară până la refuz, în sunet de epithalam.

În concepția ecumenică romană pămintul Statului investimântă un caracter sacru. Acest caracter a fost relevat de Romulus însuși, atunci când a ucis — după tradiția transmisă de Titus Livius — pe Remus care sărise, în batjocură, limita Cetății viitoare.

Infiorat de conștiința limitelor sacre ale Statului, a caracterului de *nefas* antic, al oricui încearcă să le calce, Ștefan cel Mare va da morții pe prinșii turci, dela Podul Înalt. Și cum ei ofereau mult aur ca să fie lăsați cu viață, el le răspunde acestea: «*Dacă aveți atâta aur, ce căutați în țara mea?*»

Caracterul tradițional clectiv al democrii românești concordă cu întreaga concepție a Domnului, expresie a Statului, titular al magistraturilor supreme, pentru cari se cere neapărat un ales.

Ereditatea nu poate funcționa, ca un principiu de selecție, pentru acela care se identifică cu Statul, omul providențial pe care-l împune concepția imperială romană. Ereditatea exprimă admirabil concepțiunea feudală a regilor, proprietari ai Statului.

Împărații romani, în cari vibra conștiința personalității lor divine, au încercat să impună deseori, în ordinea de succesiune la imperiu, acest principiu pe care ei îl desprindeau din concepția monarhiilor orientale.

Încercările lor s'au spulberat totdeauna sub presiunea concepției politice a poporului roman. Împărat este acela care intrunește în persoana sa mai multe magistraturi ale Romei, magistraturi cari în virtutea unei tradiții multisculare emană dela senatus și de la poporul roman.

Împăratul este în concepția romană un *princeps civium*, un om ilustru pr' meritele sale. Singurele ele consacra, în principiu, un împărat. Când în 1135, Petru și Asan se vor ridica asupra împăratului Isaac Angelos, ei vor contesta acestuia singura legitimitate posibilă în transmisiunea scaunului imperial — aceea a meritelor. «*Nu meritele sale — proclamă ei — i-au dat cununa și purpura împărătească, ci oarba întâmplare i-a pus sceptrul în mână*».

Pentru a-și asigura succesiunea, împărații s'au putut servi de o cale quasi-legală. Ei și-au asociat la domnie încă din viață pe acela pe care și-l doreau succesor. În acest chip, continuitatea autorității imperiale nu putea fi discutată.

August, cel dintâu, și-a desemnat succesorul, asociind la domnia sa, mai întâiu pe fiul surorii sale, Marcellus, apoi pe ginerele său Agrippa, apoi pe Tiberiu, fiul său vitreg.

Alți împărați vor proceda în același chip și Roma va putea vedea uneori, în întâile secole ale imperiului, fii asociați la domnia părintelui lor, prelucind succesiunea imperiului. Așa Titus succede lui Vespasian, Commodus lui Marcu Aurelian, Caracalla și Geta lui Septimiu Sever...

Sistemul acesta ajunge a crea o continuitate de sânge, cel puțin aparentă, în transmisiunea scaunului imperial.

Se pot distinge Claudii, Severii, Antoninii, Flavii, Jovii, Isaurii, Macedonii, Comenii, Paleologii — familii cari dispun de scaunul imperial. Totuși de cele mai multe ori, acesta nu trece într-o ordine determinată de succesiune, la membrii aceleiași familii, ci e disputat de aceștia cu toate mijloacele.

Principiului tradițional al electivității, i s'a adus așa dar un corectiv. Împăratul poate desemna pe succesorul său pe o cale aparent legală: asociația la domnie. În fapt, însă, conjurațiile pretorienilor, armele legiunilor, revoltele plebei, și-au spus mult mai des cuvântul. Sunt formele pe cari le investimântă — atunci când forul roman și ordinea seculară a condițiilor au fost abolite — pașunea politică dar și conștiința creatoare de stat, a poporului roman.

Domnia românească, în care se manifestă integral potențialul de energie istorică a Romei, — tradiții cari se determină, *ab Urbe condita*, în timpurile ei legendare, — a cunoscut și ea vicisitudinile succesiunii imperiale.

În principiu, «*țara*» alege pe domn. Ea singură confere scaunul domnesc acelaia pe care-l crede vrednic. Și oricâte ori «*țara*» nu e pusă în fața faptelor împlinite, ea își exercită cu pasiune acest drept.

Cu atâta pasiune, că după o lungă domnie de slavă, Ștefan cel Mare e obligat să ucidă pe cei cari înaintea morții sale atât de mari, refuză să accepte un domn impus de voiuța sa domnească.

Târziu, când domnia românească va fi umilită la Constantinopol de ingerințele și vexațiunile Porții, «*Țara*» își va aminti în toate împrejurările de dreptul ei de a-și alege domnii. Și când domnul va muri în seaua, ea va alege pe noul domn, — indiferent dacă aceasta va fi acceptat de Poartă.

Domnul poate desemna pe succesorul său asociindu-l la domnie. Așa Mircea va chema alături de sine pe fiul său Mihail, Ștefan cel Mare pe fiul său Alexandru, Mihai pe Nicolae-Pătrașcu, fiul său... Împrejurările n'au confirmat aceste precauții.

Totuși, «*Țara*» a observat în rosturile alegerii domnești și chiar în acceptarea celui care se impune domn, judecata «*osului de domn*», voga continuitate de sânge semnalată la Roma.

Basarabi și Mușatini sunt aceia cari dețin, principial, până în secolul XVII, scaunul domniei românești. Cantacuzinii îl vor revendica în numele sângelui lor basarabesc, Mavrocordajii se

vor pretinde descendenți din Mușatini...

De fapt, ca și la Roma, usurpația violentă crează adeseori pe domn. Revolte populare, conjurații armate, conspirații de facțiuni politice, intrigi de curte — în cari mai târziu intervin Turcii și pe cari le resolvă dela Constantinopol — toate acestea au fost corolarul unui sistem care-și trăgea originile din caracterul electiv al magistraturilor romane.

Boierii — cel dintâu element al «*Țării*», principiiu oricărei vicți de stat — perpetuau la noi nu tradițiile clasei senatoriale, ci, după toate aparențele, pe acelea ale ordinului equestru.

Augustus citorul edificiului imperial, atribuisese, în marea-i clar vedere ordinului equestru demnitățile nou create — demnități în aparență secundare — pe cari se întemeia însă autoritatea excepțională împăratului.

Autoritatea senatului, fusese eclipsată de imperiu. Revirimentul acestei autorității, încercat uneori de împărații cei mai mari, avea un pronunțat caracter arheologic, era născut din respectul excesiv pentru tradițiile Romei.

Înaintea absolutismului monarhic afirmat în imperiu, ca principiu de cohesiune al unui corp atât de vast — senatus s'a înclinat servil. El ajunsese după două secole de autoritate imperială, — palid vestigiu al funcției sale mari — un corp de subalterni gata să transcrie, în formele celei mai stricte tradiții senatoriale, toate decisiunile cari li se impun.

Inutilitatea unui corp — pentru care împărații ridicăți, mai târziu, din soldătimea provincială, nu puteau avea nici un respect — a fost decretată brutal de Gallienus.

El e acela care atribuie ordinului equestru, de veche tradiție centurială, magistraturile cari, până la el, erau rezervate, fără excepție, clasei senatoriale: posturile de tribuni și de legați ai legiunilor, de proconsuli și de *legati propraetore*.

Noul organ, de modest caracter consultativ creat de Augustus, — *consilium principis* — avea să acapareze cu încetul prerogativele Senatului și să se ridice, ca organ deliberativ, la o demnitate supremă.

Compus la început, în afară de lege, din prietenii personali ai Împăratului, el capătă, în măsura în care marii demnitari sunt fără excepție prietenii împăratului, iar acesta e liber să confere oricui o demnitate cu titlu onorific — ca caracter legal de consiliu al marilor demnitari — al *dirigătorilor*, cum s'ar spune cu un cuvânt arhaic dela *dirigere*.

Acesta este tradiționalul nostru «*sfat al Domnului*», compus din titularii demnităților regente, și în care domnul poate chema oricând — conferindu-i ca la Roma o mare demnitate onorifică — pe oricine-i place.

Să nu ne lăsam ademeniți de aparența greacă ori slavonă a titlurilor dela carte. Ele sunt de strictă tradiție română, numele lor este transpunerea exactă, în limba adoptată de cancelarie, a unor titluri purtate, adeseori, la curtea lui August, a lui Tiberiu, a lui Traian.

Invazia Slavilor determinând dispersiunea elementului roman din Peninsula, despărțise curtea imperială de izvorul ei de energie populară. Căzută definitiv în mreaja culturii helenice — a cărei autoritatea progresivă se pronunța încă din timpurile Romei — curtea imperială va adopta limba helenică în raporturile sale oficiale. În această limbă a distincțiilor subtile, a speculațiilor filosofice, se va oglindi, așa dar nu numai pasiunea dialectică a doctorilor ortodocși, ci și supremul rafinament la care se ajunsesse — în domeniile artei — curtea romană din Bizanț.

În ziua în care elementul roman, prin însăși puterea sa originară, de tradiție romană, va face un imperiu din statul autoeraților bulgari, limba oficială adoptată de acest imperiu, va fi slavona. Rațiunile cari au îndemnat la aceasta pe împărații noiei creațiuni romane, le-am expus. Limba slavonă era limba vie a Slavilor asupra cărora domneau. Slavii aceștia aveau în urma acțiunii lui Methodiu și Cyril, un scris, un alfabet apropiat. Graiul lor devenise, în urma privilegiului acordat din rațiuni politice de Patriarhul Constantinoplei, o limbă a Bisericeii.

Graiul popular roman — limba noastră românească, — nu posedă un scris. Latina textelor era de pe atunci o limbă moartă și adoptarea ei însemna probabil, catolicism. Limba greacă era aceea a poporului ostil, a împăratului grecesc, de usurpație — quasi moartă

în rigiditatea ei bizantină — necunoscută celor mulți.

De aceea dregătoriile curții împărătești, din «*Valahia*» medievală a lui Ioaniniș, create organice în virtutea tradiției romane, de poporul păstrător și creator de forme romane, au nutut fi cunoscute sub vestimântul numelui slavon. Transplantate în noua lor domnie, de Basarabii descălecători, aceste dregătorii și-au păstrat numele lor.

Numele acesta este indiferent lucrului în sine. Un termen, extras din vocabularul unui popor fără tradiții, a fost ajustat unei realități milenare, pline de glorie. Nici un raport, așa dar, ci o coincidență întâmplătoare, între aceste dregătorii și titlul lor de cancelarie slavonă! Cum nu există nici un raport între vâmul titlu slavon al Domnului — «*gospod*» sau «*voevod*», — și semnificația reală a titlului românesc de «*domn*».

În dregătoria marelui vornic — cel dintâiu între demnitarii statului — se disting, integral, atribuțiile celui dintâiu dintre demnitarii imperiului: *praefectus praetorii*. Cumulând atribuții judiciare supreme, egale cu acelea ale Domnului — și la Roma și în domnia românească — atribuții militare de întâuul ordin — cap al oștirilor, investit cu veghea siguranței și ordinii Statului, acest dregător deține precum spunea Macrinus: «*o funcție aproape regească*».

Cum aceste puteri amenințau însăși siguranța împăraților, ei au început să aplice acestei magistraturi principiul colegialității.

Vor fi doi prefecti ai pretoriului, cum vor fi loui vornici în Moldova — al Țării de Sus și al Țării de Jos — și efectiv doi vornici în Țara Românească, întrucât se va crea un nou vornic pentru Oltenia, purtând numele de «*ban*».

În titlu slavon al demnității de «*vornic*» (dela *deor*, curte) se încearcă transcripția acelu *praetorium*, curtea de justiție a Romei, care se confundase progresiv, cu însăși «*curtea*» imperială.

Marele logofăt împlinea, la curtea domnească, funcțiunile unui *magister officiorum*. El era chemat prin caracterul procedural și administrativ, al acestor funcțiuni, să se ridice foarte sus în ierarhiile statului. *Magister officiorum*, capătă în cancelariile bizantine, titlul care se va perpetua în domnia românească, de mare *λογοθέτης*. În relație cu funcțiunile sale, el conservă *ab antiquo* atribuțiile de administrator al poștelor, al căilor publice, — *cursus publicus* cum se spunea la Roma.

În funcțiunile marelui vistiier — cu denumire bizantină — persistă integral atribuțiunile de administrator al tezaurului public, pe cari, la curtea imperială a lui Iulius, le deținea un *procurator*. În regimul imperial inaugurat de Diocetian, aceste atribuțiuni se impart între doi dregători: *comes sacrarum largitionum*, administratorul tezaurului public propriu zis, și *comes rerum privatarum*, administratorul tezaurului privat al împăratului.

Această distincțiune se face și în domnia românească unde marelui vistiier este dublat de un alt dregător, *marele cămăraș*, care administrează tezaurul personal al Domnului.

În afara acestor funcțiuni primordiale, dezvoltarea continuă a administrației Statului, va impune crearea unor funcțiuni importante, cari se vor des-

volta — în chip natural — pe linia de evoluție a funcțiunilor imperiale romane, din dregătoriile de caracter domestic al curții. Așa s'au ivit postelnicul, stolnicul, paharnicul, comisul, clucerul, pitarul, pe urmele unor funcțiuni desvoltate în cursul istoriei milenare a Noiei Rome, din câteva funcțiuni domestice cari în regimul imperial al lui Diocetian erau acelea de *praepositus sacri cubiculi*, *comes domorum*, *comes sacrae vestis*...

Dintre titularii acestor funcțiuni, singur postelnicul avea loc în sfatul Domnului — în *consilium principis*. Din atribuțiunea sa domestică de magistru al patului domnesc — al *stratului*, cum se spunea odinioară cu un cuvânt de origine latină, din care derivă și numele de *stratornic*, purtat de acest dregător — postelnicul va face o atribuțiune de primul ordin în stat: aceea de cap al protocolului curții — mai târziu cancelar al relațiilor exterioare. El judecă — în afara marilor dregători — pe toți subalternii dela Curte.

Funcțiunile sale se desvoltă, încă odată, în virtutea unei inecții originare, pe linia funcțiunilor romane. «*Stratornicul*» roman — *praepositus sacri cubiculi* — care introduce în cămara împăratului pe solii națiunilor barbare, este maestrul protocolului curții și deține în același timp o jurisdicție deplină asupra personalului curții. El devine în acest chip, un factor de primul ordin în imperiu.

Printre dregătoriile ulterioare, cele militare desvoltate din tendința împăraților de a distrage puterile militare din mâinile acelu atât de puternic *praefectus praetorii* — au fost întruchipate, la noi de marelui spătar și de căpitanul de vânători. Cel dintâiu perpetuează, sub numele său bizantin, funcțiunile unui *magister equitum*, capul oștirii călare, iar al doilea pe acelea ale unui *magister pedum*, capul pedestrașilor. Aceste funcțiuni erau oficiale în imperiu, încă dela Constantin cel Mare.

Cât de viu se manifesta această energie creatoare de forme romane, — impulsul Romei — în poporul românesc, se invederează în istoria Transilvaniei.

Invadată, în secolul XII, de un popor care acceptase, constituindu-se în stat, formele feudalității occidentale, Transilvania va refuza aceste forme și va menține pe cele impuse Țării de caracterul ei originar românesc — instituțiile Romei.

Peste Transilvania, supusă coroanei maghiare, va domni, în străvechie ordine românească, — cu atribute aproape supreme — un voevod. Deși numit de curtea dela Buda acesta se va manifesta ca domn.

Profesorul Ion Lupșa a expus în studiul său asupra voevodatului transilvan în secolele XII și XIII, caracterele acestei instituții în care se manifestă, incontestabil, geniul domniei românești.

Funcțiunile de curte transilvane vor fi — sub un vestimânt de cancelarie latină — funcțiunile constatate în celelalte două domnii: *cancelarius*, *thesaurarius*, *camerarius*, *dapifer* — «*logofăt*», «*vistiier*», «*postelnic*», «*stolnic*»...

Sfatul Domnului, compus din enarii dregători ai domniei pe cari i-am citat — «*boieri de sfat*» cum li s'a spus odinioară — perpetua, până și în componența sa, așa dar, tradițiile acelu *consilium principis*.

CANTEC de EMIL GIURGIUCA

*Bolnav de-amurguri mi-e cuvântul
Și sufletu-mi nu-și vine 'n ori
Pe el mi-a înflorit pământul
Și valea către Diviciori.*

*Acolo 'n val de ierburi, corul
Pe capu-mi crengile-și întinse
Sub zarea fragedă ca mărul
Mânându-mi gândurile-aprinse*

*Când Someșul dormea alene
Sub ale verii dulci catarguri
In stol de visuri-sânzicene
Băteam cu aripile 'n larguri*

*Azi toate câte le-am cuprins
In mine dorm ca 'n țintirim
Și umblu ca un rug aprins
Prin minciuosul Rusalin.*

ZALMOXE ȘI CURENTUL DE INNOIRE MISTICA A VECHILOR RELIGII

de N. A. CONSTANTINESCU

1. Reforme și reformatori.

Institutul de Istorie Universală condus de profesorul N. Iorga mi-a îngăduit a încerca să dezvolt în cadrul său mai larg o problemă destul de nouă în istoriografie dar extrem de vastă și complexă, aceea a legăturilor organice dintre reformele religioase ce s-au ivit în cursul celor două secole, VII și VIII înainte de Christos, în lumea antică, considerate ca manifestări ale unui puternic curent de idei sau ale unei innoiri spirituale ce străbate diversele cercuri de civilizație la un moment dat. Acest curent ale cărui începuturi se pierd în afundul vieții spirituale a Egiptului și Indiei deopotrivă, avu puterice ecour, în Iran și la Evrei, apoi din China până în Grecia mare, și DACIA noastră, care intră, cu Geții, prinși de noua reforma mistică și spirituală, pentru întâia oară în ritmul cel mare al Istoriei universale. Problema care se pune pentru noi este deci să încercăm a dovedi că religia lui Zalmoxe, așa cum ni-o înfățișează scriitorii greci din diferite timpuri, pornește dintr-o acțiune de reformă spirituală a politeismului tracic din care au isorvit și alte culte sau religii mistice, al lui Dionisus-Sabazios și al lui Orfeu, pornite tot din lumea tracă și îndreptate spre cea grecească.

Geograful Strabo a făcut cel dintâi o apropiere între profeții și vrăjitorii vechi, acordându-le rolul de civilizatori ai popoarelor: Orfeu, Zalmoxe, Pythagora și chiar Deceneu, puind în aceiași linie cu dănsii pe yohi (gymnosofisti) ai Indiei, pe magi, chaldei, și alții precum Hecateu o făcuse între puterile divine care-i inspira: Zeul bun pe Zarathustra, Zeu pe Zalmoxe, Iao (- Yahve) pe Moise. Deși pentru fenomenul religios din Evul Mediu și de la începutul celui Modern legătura între diverse curente și între reformatori este de o comună folosință, ideea de a stabili un raport în fenomenul prefacerii vechilor religii naturiste-polyteiste în religii spiritualiste și monoteiste, la diverse popoare, nu venise încă nimeni se pare, până ce N. Iorga a exprimat o apropiere între doctrina lui Buda și a celor doi reformatori chinezi, contemporani, semnaland și o puternică influență a Indiei budiste asupra religiei Evreilor, primită mai ales pe timpul robiei babilonice (în *Essai de synthése de l'histoire de l'humanité*, vol. I, 1926, p. 171-3). Mai sfios ori mai cutezători, s-au făcut unele apropieri între reformele petrecute în regiuni învecinate; nu cunosc însă vreo încercare de a se pune problema întregă, în sensul de a însuma toate faptele similare într'un curent general sau ca manifestări ale unui fenomen istoric unitar, cu răsuneț până în China, în Italia de Sud și Dacia, pornind din vecinătatea Egiptului sau Orientului, și stările de a-i căuta psihologia causală prin stăruiele sociale sau psihologice ale timpului.

Un capitol atât de interesant lipsind în sintesele mai vechi sau mai noi asupra Evului antic, era firesc să ne adresăm căr'lor privind în special istoria religiilor, dar nici aceea mai veche, a lui Chantepie de la Saussaye nici manualul mai nou al lui Sal. Reinach, intitulat «Orpheus» nu pun această îndrăzneță problemă. N-o face nici Réville în «Phases de l'histoire des religions» 1909.

2. O istorie a religiilor — pamflet iudaic.

Se pare inexplicabil că o problemă atât de gravă să nu fie atinsă în prețiosul manual amintit mai sus, dator' unui pol-histor al erudiției semite adăpostite la Paris, și camuflată în înalta cultură franceză, a cel Salomon Reinach, al cărui spirit pătrunzător în domeniul istoriei religiilor se pregătise îndestul prin cele trei volume: «Cultes, mythes et religions», o mare colecție de studii disparate. Totuși manualul său apărut în 1926, supt numele «Orpheus», nu este nici o «Istorie a religiilor» cum se intitulează și nici o operă cinstită de știință închinată adevărului, ci una din cele mai meșteșugite mistificări a adevărului istoric și de aceea ne vom opri o clipă asupra ei.

Menit unei largi popularizări prin compoziția și tehnica sa, micul opuscul (cu peste 600 pagini de tipar mărunt), se întemeiază pe o metodă diabolică de a înșela neconștient bunacredinții, a sc'it'orului prin ispititoare apropieri, puse în serviciul unei singure teze: de a releva neconștient elementele păgâne din creștinism, de a-i ataca sistematic originalitatea și valoarea, înălțând în schimb iudaismul. După o sumară și cu totul superficială privire asupra religiilor Egiptului și Mesopotamiei,

opriindu-se mai ales la vechiul Teament, Reinach înfățișează religiile «universaliste» ce porced din dualismul iranic: «mazdeismul, care prin simplă tateca sa relativă, prin avertivnea-i față de ascetism, și de contemplația stearpă, dar și prin înălțimea moralei sociale și personale, este — zice R. — dintre toate religiile vechi acea care se apropie mai mult de Iudaism» (p. 99), acesta fiind considerat de el ca superior tuturor religiilor. Din Mazdeism, care așteaptă un *Mesia* (p. 96), din Mitraism, care este noua o formă populară a lui, și din alte secte mai no, contaminate cu creștinismul (Manichei, Mandeeni-nazoraeni, p. 107-8), Reinach relevă numai asemănările isbitoare cu Creștinismul (p. 98, 102-3). Politismul grec însă nu este înțeles și nici presintat în dezvoltarea lui istorică, ci numai prin câteva linii în raport cu ideea metamorfoselor divine (p. 120-2) și cu jertfa animalului sau zeului care înviază (ca în Orfism, p. 122-4) sau cu religiile de mistere (p. 126-7), și cu *magia* (p. 128-30), servind neconștient același scop al comparațiilor insidioase (vezi și p. 129 jos). În sens ceva mai evolutiv se tratează numai religia italoromană cu justa observație asupra pustiuului emotiv al ei — dar nu spune că și Iudaismul suferea de aceeași meșteșugărie, — fapt care va ușura propagarea cultelor orientale în Imperiu, în ciuda măsurilor restrictive luate de împărați.

În resumat, jumătate din carte presintă vechile religii numai într'un câțel pot servi tezei amintite mai sus: influența lor asupra Creștinismului, noua religie de care se va ocupa în a doua jumătate a cărții, tratând istoria doctrinelor și a B'sericeilor creștine în același spirit de pamflet străin metodelor științifice, citând la ficce pagină ideile lui Voltare, invocat ca autoritate și înfățișat și indiscutabil, și aducând numai mărturiile ce înjosec ori tăgăduesc valoarea Bisericii creștine. Caracterul de pamflet plin de ură al expunerii se transformă în ultimele capitole ale cărții într'o apologie a martirologiului ebraic în cursul timpurilor medievale și moderne, cărui i se acordă zeci de pagini într'o așa zisă «Istorie generală a religiilor», care nu spune un cuvânt despre fasa spiritualistă a religiei egiptene, în care credința «Geților nemuritori» este cu totul ignorată, iar existența lui Iisus contestată și învățăturile de la baza Evangeliilor atribuite Iudeului Hillel (p. 361-2). Era deci firesc din partea acestui exponent al Alianței Evreiești universale, în interesul căreia s'a scris această carte de largă răspândire și profundă amăgire să presinte mai cu seamă imaginara persecuție a coreligionarilor săi din România, care pentru dânsul rămâne, chiar după întregirea hotarelor ei, de la 1918, «o Moldovă și o Valahie» — menită în planurile d'abolice Alianțe să fie colonizată cu Evrei. Căci numai astfel se explică îndârjirea cu care este atacată țara noastră pe tema exceselor antisemite dintre care nu este în stare totuși să citeze unul singur, petrecut la noi, în genul celor care umplu paginile privitoare la persecuțiile din Rusia, Germania și Franța algeriană (p. 130).

3. Ideia unui curent spiritual la Eduard Schuré și Sartiaux.

O desamăgire, de altă natură însă, va încerca cetătorul unei cărți de mare răsuneț, a lui Ed. Schuré, «Les grandes inités, esquisses de l'histoire secrète des religions» (fără an), în care fantasia autorului covârșește pe cea conținută în mitologiile folosite ca material istoric (!) spre a ni înfățișa o serie de reformatori, ca Moise, Orfeu, Pitagora, alături de cari iau loc eroi de legendă: Roma din India, sau zei ca Hermes (!) egiptean, și Crișna hindus, în figură de profeți autentici și întemeetori de religii. Singurul lucru bun din această carte rămâne ideea privind fenomenul unei mari mișcări religioase, din lumea veche, pe timpul lui Pitagora, care reproduce în mod raționat doctrinele esoterice ale Indiei și Egiptului: «Mari reformatori, z'ce Schuré, în diferite puncte ale globului, vulgarisau doctrine anoaage», dar el numește numai pe Laotse, Buda și regele Numa. «Și nu e o întâmplare, adăogă el, că acești reformatori apar în același timp la popoare atât de deosebite. Misiunile lor diferite converg spre un scop comun. Ele probează că, în anumite epoci, aceiași curent spiritual traversează în chip misterios toată omenirea». Reținem ideea și definiția ei dar vom căuta aici o aplicare cu mult mai largă și mai deplină, renunțând numai, pentru motive de metodă, la explicația originii și naturii curentului pe care deistul Schuré o caută în «lumea

divină», de unde ni se trimet pe pământ, genii și profeți, din a căror listă el omite un mare număr de personalități de mână întâi.

Ideea unui curent spiritual este admisă în măsură mai largă sau mai restrânsă de câțiva istorici cari au colaborat la sintesele parțiale privind istoria veche, în care întemeetorii de religii noi se numesc reformatori, pentru motivul că, în genere ei nu rup, în chip hotărât — excepțând profeți evrei — cu substratul politeist, pe care se sprijină reforma lor. Cea mai l'impede definiția a fenomenului a dat-o însă Sartiaux în succinta sa expunere asupra civilizației apărută în editura Arm. Colin, și premiată de Academia Franceză. «Un curent mistic al religiilor mântuiește, opus curentului mitic al religiilor animiste și al cosmogoniilor... a eguduit către sec. VI în tot Orientul vechile religii animiste și naționale». Aceste religii ale mântuirii între care Sartiaux așează așeza indică (yoga), jainismul, budismul, mazdeismul iranic, taoismul chinez, și chiar cultele misterelor frigiene din Anahia — toate acestea crede el că ar răspunde «unei trebuințe a părții afective din sufletul omenesc, de a se libera de complicațiile vieții prin unirea cu un principiu imutabil de eternă fericire». — Curentul acesta s'ar fi transmis Ioniei și Greciei, z'ce Sartiaux, de unde prin emigrație, atinge Egiptul, Sicilia și Italia. El ignorează însă unele m'șcări, din cele mai importante precum aceea a politeismului la Evrei și altele de care ne vom ocupa mai departe. Această apropiere între simptome religioase similare o face și Moret în «Histoire de l'Orient» (vol. II, p. 713): «Pe timpul lui Zoroastru chiar, în cetățile elenice, plebea, susținută de tirani, smulgea aristocrației drepturi religioase și politice în cetate, iar în vecinătatea Mezilor, profetismul la Evrei, budismul în India, făceau să triumfe o religie socială. Reforma religioasă în Iran nu e deci un fenomen izolat».

Cu aceste concepții istoriografia s'a depărtat mult de epirismul scriitorilor vechi care în început. N'avem însă o elaborare deplină a concepției marelui fenomen religios care străbate lumea antică în curs de câteva secole. Aceasta se va încerca în partea a doua a acestui articol.

*

Întrebarea dintâi este: avem dreptul a face o legătură între toate aceste reforme ce se produc în același sens al spiritualizării credinței și vieții religioase în toată lumea veche, cuprinzând uneori și popoarele semi-barbare (lipsite de un alfabet și literatură proprie) ca Geții, în locme ce se ivesc din timp în timp și din loc în loc, în curs de vreo două secole (VII și VI), cu origini mult mai vechi pentru unele, din sec. VIII și prelungindu-se pe alocuri în sec. V? Aceasta ar fi numai o latură a problemei, cea de a doua privind seria de reforme sociale și politice ce se înfățișează în aceeași epocă, pe o scară întinsă, în toată lumea elenică.

Și a doua întrebare: se poate pune în legătură prima serie de reforme religioase cu cea de a doua, ca manifestări ale unui singur curent încoitor ce pornește în societățile emenești dintr'o pregăti o eră nouă?

1. O veche reformă egipteană în sens monoteist.

Cu cinci secole înainte de timpul reformelor, Egiptul străbătuse cele trei faze ale vieții sale politice, înnoind monarhia, de origine divină după o epocă mijlocie de feudalizare; evoluția lui socială și religioasă este uimitoare. Se simțea, în cea de a treia fază, nevoia unei religii universale, potrivite noului caracter de Imperiu al Lumii spre care evoluase monarhia tebană (în epoca Noului Imperiu Teban), și atunci apare un cutezător reformator încoronat, cel dintâi reformator al credinței atestat de Istorie, faraonul Amenoph. s IV, care a crezut că a sosit timpul de a înfăptui o religie a popoarelor din cercul de civilizație al Orientului, necesară cosmocrației egiptene care având hegemonia voia să-și consolideze dominația asupra acelei Lumi. Prin anumite măsuri violente, revoluționare, el păredău templele zeului Amon-Ra, și decretă cultul *he noteist*, al discului solar *Aton*, zeu unic, nu numai pentru Egipt, ci și al regatelor semite și hitite din Asia vecină, supuse influenței egiptene; faraonul își schimbă el însuși numele în *Icnaton*, construind o nouă capitală dedicată noului zeu unic, *Icutaton* (Tel-Amarna), profitând de rivalitatea dintre cele două partide formate în elita egipteană, cel laic-monarhist, ridicat contra cel l'ral-teocratice al preoților lui Amon din

Teba. După o scurtă înfrângere, acesta din urmă câștigă biruința pe timpul lui Tutankaton, ginerele reformatorului, care părăsi reforma schimbându-și numele în Tutankamon (schimbă al lui Amon). Curentul nou fusese însă prea puternic în opinia publică egipteană ca să nu influențeze pe biruitori: tendința spre spiritualizare se accentuează în clerul teban, prin dogma cea nouă în temeiul căreia *faptele bune, justiția și adevărul* se pun mai presus ca jertfele materiale aduse zeilor. Textele religioase din această epocă (sec. XIII—XII) «exaltează — spune Breasted, ideea dreptății ca temelie a vieții sociale și răspunderea omului pentru faptele sale în anumite formule ce vor fi imitate de Psalmi și Proverbele Biblicii».

Divinitatea lui Amon însuși se sublimază, absorbind în noua teorie dogmatică pe toți zeii mai de seamă într'o *triadă divină*, care va eclipsa definitiv toate zeitățile mărunte, disprețuite de acum înainte și lăuate în seama cultelor populare. Plebea înseși este admisă, lucru cu totul nou, la marile sărbători ale zeului Amon, plebea care printr'o mai veche revoluție socială în Egipt câștigase drept la Paradisul lui Osiris, rezervat mai înainte dinastiei și curții regale. Ea va spera într'o dreptate divină, care în viața de dincolo, va repara nedreptățile de pe pământ, și va dăruie cultul bunii, *invierea*, pe care o refuză celor răi. În chipul acesta și-a creiat bătrâna civilizație egipteană «echilibru» său politic, social și moral-religios, care vor permite societății egiptene și Statului egiptean să se refacă (asiriană, chaldeiană, persană și macedoneană) să se refacă de mai multe ori până în zilele Cleopatrei, prin care monarhia de drept divin se va transmite din Orient la Roma.

2. Religiile politeiste și rolul monarhiei despotice de caracter divin.

Este bine știut că vechile religii s'au format din cele două iveschore al simțirii și gândirii religioase: totemismul și cultul morților, din care în cea dintâi fază a societăților omeneste se dezvoltă religia de clan și de trib, iar în a doua fază, a întrunirii clanurilor și triburilor în confederații solide pastorale sau agricole, se creiază religia politeistă, prin întrunirea zeilor de clan și trib, sau ierarhizarea lor, ca în religia greacă, sau prezidenția zeului-patron al clanului dinastic sau al tribului dominant. Acest zeu principal capătă, la *popoarele semite*, un caracter egoist, trușă, exclusivist, gelos și agresiv, pe când în religiile animiste sau naturaliste ale *popoarelor arice*, zeul suprem este un «primus inter pares», un rege al zeilor, autoritatea lui fiind decalchiată după aceea a căpeteniei sau regelui confederației războinice, față de șefii de triburi sau de popoare subordonate. Panteonul se cristalizează definitiv numai după o îndelungată conv'eșuire și sintesă etnică a triburilor reunite în confederații de caracter imperialist, precum a fost aceea a Atrizilor pentru Heleni, când s'a format religia greacă, oglindită în poemele omeric, sau ca Imperial Sciților nomazi, ca în monarhiile despotice din Orient, de tip egiptean sau mesopotamian.

În aceste monarhii despotice cultul zeului de cetate creiază monarhia, care la rândul ei duce zeul la biruință și supremație asupra altor zei străini, de fapt asupra altor popoare, — alianța fiind atât de intimă între cele două au-

torități, a regelui de jos și a zeului de sus, care se intrupează, pentru Egipteni, în același personag: *faraonul*. El este întruparea zeului suprem în Egipt — pe când în Mesopotamia, la Sumeri, regele este numai *vicarul* zeului și mare preot al acestuia. În această înaltă ipostasă, numai, putea un monarh oriental să creeze cu dela sine putere toată ordinea politică, socială și economică a societăților omeneste cărmuite de el.

Dacă s'ar putea reconstitui fazele prin care au trecut vechile religii, atât de imperfect cunoscute azi, din lipsă de dovezi neorganice și anacronic, prin acestea s'ar reconstitui înseși fazele politice ale Statului sau ale structurii sociale în evoluția lor.

3. Cele dintâi religii revelate.

La un moment din evoluția lor social-economică, popoarele au traversat rând pe rând, în diferite momente istorice, o adâncă criză de conștiință și de credință. Aceasta se petrece în lumea antică mai cu seamă atunci când se trece dela economia naturală la cea monetară, ori din stadiul exclusiv rural la cel dominant urban, sau pentru alte popoare în fierberea unei noi sinteze etnice, când aveă să se creeze un popor nou. În acele clipe, popoarele vechi erau străbătute de un *curent religios* de prefacere a vechilor credințe, curent variabil în intensitate și în durată, după țări sau popoare. Și cum stările de criză care am vorbit se manifestă în decursul unei lungi perioade, cam între sec. VIII și al VI în. de Chr. curentul reformator în domeniul credinței începe în sec. VIII, manifestându-se mai întâi în India și în Palestina, spre a reapare în alte țări în sec. VII și a se manifesta mai cu intensitate și surprinzătoare efecte la mai multe popoare deodată, în sec. VI, chiar în aceea în care el se manifestase pentru întâia oară din sec. VIII. Niciodată însă nu se observă apărând sau prindă teren o reformă spirituală în împrejurări de reformă de viață liniștită și muljunită; numai o criză materială ori una de ordin moral cheamă reforma și societatea întregă a unui popor sau a unei țări se sbuciumă în căutarea formulei mântuitoare până când apare omul inspirat care să impună normele reformei sociale și politice sau dogmele noiei credințe.

Criza poate fi provocată și de o aprigă stăpânire străină, excesiv de salbătecă, așa cum a fost jugul asirian atât în Palestina cât și în Iran, din durerile căreia s'a pornit profetismul la Evrei și reforma Zoroastriană la Iranienii medo-persi. Tot așa, odinioară, în urma biruinței asupra unei stăpâniri «ciumate» odioase, a Hicsoșilor în Egipt pe la 2500, se reimpunericise cultul zeului Amon din Teba biruitoare, și, după mântuirea din jugul egiptean, s'a întărit cultul lui Iahve în Israel. — Criza se mai putea provoca și printr'o teribilă anarhie feudală, ca în China hecatombelor omeneste din sec. VI—III, în. de Chr. dar ea poate căpăta și un aspect economic-social, atunci când proletariatul se dezvoltă după intrarea societății într'un nou regim economic, așa cum s'a întâmplat la Greci în epoca ce ține din sec. VIII până în sec. VI.

Voiu încerca în numărul viitor al «Daciei» o privire sumară asupra fenomenului religios, spre a pune relieful jaloane ale înălțurii și dezvoltării lui precum și ale condițiilor locale ce l-au provocat sau l-au ajutat.

INCHINAREA DACILOR
Relief din Columna Traiană

UNITATEA LIMBII ROMANE

de SEVER POP

Cercetările lingvistice din secolul nostru ne îndreptătesc să afirmăm că limba pe care o vorbesc toți Românii din catena carpatică și din Peninsula Balcanică reprezintă latina populară din primele secole ale erei creștine, cu toate influențele exercitate asupra ei, fie de elementul autohton, geto-dac, fie de popoarele cu care ea a venit în contact în cursul celor optzeci sau douăzeci de secole de când a trecut, odată cu legiunile romane biruitoare. Marea Adriatică, în Peninsula.

Expansiunea latinei populare în Peninsula Balcanică începută în secolul al II-lea a. Cr., s'a continuat, după cucerirea Daciei (în secolul al II-lea d. Cr.) și în nordul Dunării. Studiile istorice și cele lingvistice de până acum, nu ne permit să cunoaștem în amănunte graiurile vorbite de seminiștii Traciilor și Ilirilor din sudul Dunării și de cele ale Geto-Dacilor din nordul și sudul acestui fluviu.

Cu cât se înmulțesc studiile lingvistice în domeniul limbii noastre și în al celorlalte limbi romanice, precum și în domeniul lingvisticii generale, cu atât mai mult se reduce numărul învățătorilor care nu admit influența substratului, adică a elementului autohton asupra limbii cuceritorului.

Latina s'a impus în Peninsula Balcanică și în Dacia prin legăturile comerciale pe care le aveau aceste regiuni cu Românii, chiar înainte de cucerirea ei de stăpânirea de durată a acivilor romane. Deodată cu aceste legături comerciale s'a exercitat, desigur, și o influență culturală binefăcătoare a lumii romane asupra neamurilor care și-au apărut libertatea și independența lor, cu o îndărăjire și vitejie demnă de cea mai deplină admirație.

Cei care mai stăruie într-o încăpățânată negare a romanității limbii noastre și care caută poporului românesc o «patrie» în sudul Dunării, pentru a servi considerente de ordin politic momentan sau cu perspectivă în viitorul apropiat sau mai îndepărtat, trebuie să recunoască, în urma cercetărilor arheologice, istorice și lingvistice că Românii apar pe teritoriul care au fost sub puternică stăpânire romană, înainte de era creștină (secolul II a. Cr. — VII d. Cr. în sudul Dunării) și în eră creștină (secolul II d. Cr. — III d. Cr. pentru nordul Dunării). Dunărea nu poate fi considerată ca hotar numai pentru elementul românesc din această parte a Europei.

Atât pentru coloniștii romani, cât și pentru populația autohtonă supusă, latina populară, pe lângă avantajul de a fi limba stăpânitorului, cuprindea în sine mijlocul fericit de înțelegere pentru toate neamurile din aceste regiuni. Această «limbă a pământului», cum o numește un învățat străin, s'a impus cu multă repeziune, dislocând diferitele graiuri și unificându-le într-o nouă concepție de viață socială și culturală. Desigur că unul dintre factorii care au contribuit în largă măsură la romanizarea a fost creștinismul, care s'a adresat atât clasei nobile, cât mai ales celor mulți, poporului, cărui, în lumea plină de inegalități și de trepte sociale, i se mărturisea «egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu».

Dacă analizăm limba noastră, cu cele patru dialecte ale ei (dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân), constatăm că latina populară a prezentat o remarcabilă «unitate» în aceste regiuni nord și sud-dunărene. Vestigiile de importante elemente autohtone apar tot mai numeroase, datorită ultimelor cercetări lingvistice. Unele din aceste elemente, de origine tracă, iliră sau veche greacă au astăzi în limba noastră un fonetism slav. Cu toate acestea, nu se poate nega că Slavii le-au primit de la o populație băstinașă, care le-a transmis, prin graiul viu, căci despre o transmitere prin școală nu poate fi vorba în veacurile precedente invaziei Slavilor în nordul și în sudul Dunării. Numele de râuri Argeș, Buzău, Dunăre, Mureș, Nistru, Prut, Someș, Timiș, etc. sau de munți (Carpații) sânt evidente urme din limba autohtonilor, care, deși romanizați au păstrat aceste luminoase mărturii ale graiului lor născut. Desigur că o transmitere orală a unui cuvânt este supusă la schimbări fonetice care nu pot fi explicate printr-un riguros «dogmatism» al așa numitelor «legi fonetice» de evoluție dintr-o limbă, stabilite adesea pe baza unor cercetări care n'au putut imbrățișa întregul material de limbă și care n'au putut cunoaște toate vicisitudinile la care a fost supus un cuvânt într-o existență de optzeci secole în nordul și în sudul Dunării.

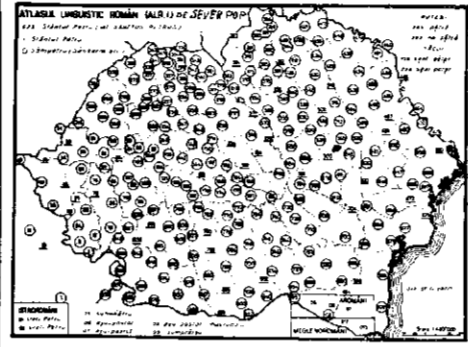
Dacă examinăm terminologia corpului omenesc vom observa că aproape

toți termenii pe care îi are sânt de origine latină și că influența străină este în redusă măsură și mai ales atunci când e vorba de cuvinte care mai au în limbă și un interes peiorativ sau ironic. Elementul autohton apare însă pentru câteva părți fundamentale ale corpului omenesc. De origine autohtonă (tracă sau iliră) sunt cuvintele: buză, ceafă, grumaz, gușă și rânză. Tot în această categorie a cuvintelor autohtone grupăm astăzi pe: vatră, moș și moașă. Cuvântul *vatră*, cu accepțiunea de *vatră părintească*, pământul moștenit din tată în fiu și derivatul de la cuvântul *moș*, *moșie*, ne arată că în epoca romană s'au păstrat, probabil, împreună cu aceste cuvinte și forme de viață socială, strâns legate de necunoscute norme juridice de transmitere a dreptului de proprietate. Limbajul omenesc fiind una dintre cele mai importante instituții sociale, prin el nu se transmit cuvinte fără conținut, ci adevărate forme de viață; el reflectează deodată cu procesul nostru psihologic și viața indivizilor și a societății, cu toate frământările și aspirațiile ei spre mai bine. Cercetătorul poate recunoaște și pune în lumină interesantă această afirmațiune, printr'un examen al limbajului întrebunțat, de exemplu, de z'arele care dau înțelesuri noi cuvintelor din limba noastră în raport cu frământările și aspirațiile neamului nostru în aceste zile de cumpănă.

Pentru Dacia se admite în cercetările lingvistice o epocă de pre-romanizare, de aproape două secole și epoca de cucerire și stăpânire romană de alte două secole. Pentru sudul Dunării putem susține o romanizare intensă de aproape două secole (din sec. II a. Cr. — sec. VII d. Cr.). În acest timp latina populară, legată de latina din Peninsula Apeninică prin limba dalmată, care s'a mai vorbit până în pragul secolului nostru, avea legături intense, legături care explică numeroasele forme comune dintre limba noastră și cea italiană, spre deosebire de celelalte limbi romanice.

După secolul VII d. Cr., când sudul Dunării, sub raport oficial primește un caracter grec tot mai pronunțat și când, după năvălirea Slavilor și a altor popoare în Peninsula Balcanică sau în Italia, rosturile lumii romanizate sânt zdruncinate, elementul românesc începe să fie deambrat în cele patru dialecte.

Cu toate că s'a făcut această desmembrare, probabil între sec. VIII—XII, limba noastră, atât în cecece privește elementul autohton, cât și în cecece privește limba latină populară reprezintă o remarcabilă unitate. Toponimia din jurul Sofiei, a Nișului și dinsore litoralul dalmatin, care oferă chiar astăzi

numeroase elemente de origine latină, precum și prezența unui impresionant număr de Românii în Valea Timocului (până lângă Niș), ne îndreptătesc să considerăm aceste regiuni printre cele care făceau legătură între Romanitatea nord-dunăreană și cea sud-dunăreană, din care fac parte astăzi dialectele meglenoromân (din nordul Salonicului) și cel aromân (din Grecia, Albania, Jugoslavia de Sud și Bulgaria de Sud).

Deosebirile dintre actualele dialecte au fost determinate de lipsa unei legături între ele, de îndreptarea lor spre regiuni mai prielnice ocupației (la Aromâni, păstoritul), de pătrunderea elementelor străine și de treptata denaționalizare a elementului românesc în unele regiuni (în nordul Sofiei, în regiunea Nișului, în Moravia).

Ceacece a făcut astăzi o înțelegere aproape imposibilă între fracțiunile Ro-

mânismului au fost influențele străine. Românii din Istria au în graiul lor o puternică influență croată și slovenă locală, alături de una italiană și venețiană, de dată mai recentă. Aromânii au o influență neo-greacă, albaneză și în parte bulgară, explicabilă prin contactul pe care-l au cu aceste neamuri. La Meglenoromâni se observă o influență bulgară mai accentuată, fiindcă traiul cu Bulgarii a determinat această influență.

Imprejurările politice, sociale și economice au fost holăritoare în dezvoltarea fonetică, morfologică, sintactică și lexicală a fiecărui dialect. Aceste influențe n'au ajuns însă, în multe cazuri, să altereze structura latină a dialectelor limbii noastre. În morfologia dacoromână se afirmă cu drept cuvânt că vocativul în -o (soro, Anico, etc.) este de origine slavă, fără să se țină seamă însă de faptul că această influență nu este generală la Dacoromâni. Acest vocativ este caracteristic numai regiunilor de sud dacoromâne, pe când graiurile nordice nu-l cunosc. Pentru un Român din nordul Transilvaniei, un vocativ în -o este necunoscut.

Cu cât redactez mai multe hărți din Atlasul Lingvistic Român, cu atât sânt mai convins că studiile de limbă românească vor trebui să fie revizuite și bazate pe studii dialectale făcute după principii mai moderne și după informațiuni mai bogate.

Pentru a ilustra unitatea limbii noastre, din cele 2160 de hărți pentru care am adunat din 301 de comune 680.000 de răspunsuri, reproduc aici răspunsurile primite la întrebarea 625: SFANTUL PETRU, sărbătoare religioasă importantă în viața noastră religioasă.

Numerele din harta aceasta reprezintă comunele în care am pus, de obicei unui țaran sau unei țărănce cu puține cunoștințe de carte, cele 2160 de întrebări, câte am crezut că pot ilustra o parte din viața satelor noastre, aceste martore atât de fidele ale trecutului nostru. Aceste cercetări dialectale le-am

făcut între anii 1930—1937.

Terminologia religioasă din toate dialectele limbii noastre fiind în ce privește părțile ei fundamentale, de origine latină, se poate susține pătrunderea creștinismului la noi prin limba coloniștilor romani. Evoluția fonetică a numeroși termeni latini, sensul lor în limba noastră ne fac să afirmăm pătrunderea religiei lui Christos, începând cu secolul al IV-lea. În consecință strămoșii noștri au fost creștini, înainte de creștinarea Slavilor, a Ungurilor și a altor popoare din această parte a Europei.

Numeroasele episcopii romane, existente până în secolul al VII-lea, din Pannonia până la Marca Neagră, arată puternica expansiune a creștinismului în aceste regiuni. Strămoșii noștri, au contribuit desigur într-o măsură pe care n'o putem preciza acum, la creștinarea Slavilor și mai târziu a Ungurilor.

Sărbătoarea Sfântului Petru și Pavel a fost introdusă în biserică începând cu anul 336, reprezentând pomelnirea transportării osemintelor acestor apostoli în locul numit Ad Catacombas de pe Via Appia din Roma. La Constantinopol sărbătoarea aceasta începe a se ține la sfârșitul secolului al V-lea.

Spre deosebire de celelalte Atlase lingvistice din Apus (francez, catalan, sârbo-italian și corsican), am întregit indirect pe informatorii mei, în acest caz, punându-i să-mi spună sărbătorile mai mari, fără ca să influențeze răspunsurile lor.

Având toate răspunsurile din cele 301 de comune la această întrebare și cartografiindu-le, se poate urmări într-o singură privire situația lingvistică a acestei sărbători în întreg domeniul limbii noastre.

Dialectele se află grupate în partea de jos a hărții: în stânga Românii din Istria, iar în dreapta, în Cadrilater, Aromânii și Meglenoromânii. Ca termen de comparație cu limba noastră, am studiat două sate rutenești din Bucovina și două săucești, ale căror răspunsuri le-am reprodus în colțul drept superior al hărții.

Se poate ușor recunoaște că termenul vechiu latin *Sămpetru*, care păstrează pe lat. *SANCTUS*, neînlocuit prin *sfânt*, cuvânt de origine slavă, — este general la Dacoromâni. Formă recentă este numai *Sfântul Petru*, intrat prin limba textelor noastre bisericesti. Această formă nouă apare sporadic în mai multe comune din cele studiate, fără să fi putut înlocui până în prezent forma latină. Popular, în numeroase regiuni se pronunță *Sămchețru*, formă care, se pare că a împiedicat pe indivizii vorbitori să analizeze cuvântul în *sfânt* și *Petru*. Menținerea termenului vechiu latin a putut fi determinată și de respectul pe care-l au țărani noștri față de sărbători, al căror nume nu poate fi schimbat.

Dintre satele aromânești studiate, numai două (05 și 09, Ciomaia din Bulgaria și Pleasa din Albania), păstrează forma veche latină *Sămchețru*. Celelalte comune aromânești (06, 07 și 08) au, în locul slavului *sfânt*, cuvântul *ayu*, de origine greacă, pătruns în acest dialect prin limba greacă, care a fost și este încă folosită în multe biserici din satele Aromânilor.

Influență slavă întâlnim la Istroromâni și la Meglenoromâni, cari numesc această sărbătoare cu termenul *Sfeti Petru*. La cei dintâi influența slavă are caracter croat sau sloven local, iar la cei din urmă caracter bulgăresc.

Convețuirea elementului românesc cu străinii n'a putut să atingă decât într-o mică măsură unitatea limbii noastre. Imprejurări politice, sociale și economice au ușurat această influență. În nordul Dunării, unitatea lingvistică este deplină, fără de nici o urmă a vechilor granițe politice, care au dăinuit atâtea secole. În viața religioasă a satelor dacoromâne se mai cunoaște o sărbătoare (în 16 Ianuarie) cu numele de *Sămpetru*. Este vorba de sărbătoarea «băbească» numită *Sămpetru de iarnă*, de care sânt legate numeroase credințe și obiceiuri, de care nu ne ocupăm acum.

Dacă am examina în întregime terminologia religioasă, am putea ușor recunoaște conservatismul elementului latin, alături de influențele străine, pătrunse mai ales în regiunile de intens contact cu populațiile străine de limba noastră.

Desigur că prin tețeaua de comune, pe baza căreia am redactat Atlasul Lingvistic Român I, au scăpat multe fapte de limbă; generațiile care urmează au datorită s'o completeze și să pună în lumină comoara prețioasă de gândire și simțire românească, una dintre principalele mărturii ale trecutului nostru sbucimțat.

POESII / de EMIL BOTTA

MĂIASTRA

Aiure, frate, aiure
Măiastră văzui, cu trupșoru 'n fum.
Dac'am întrebat-o unde sum,
răspunse aleasa: în rai, în pădure.
Ochi de Măiastră, doi luceferei,
le-am sorbit lumina până îmbătară...
Soția lui Inger pribegea prin țară,
prin șerul pădurii cu bouri bourei.
Pierea fără larmă înțeleptul soare,
aștrilor discipoli dăruindu-le focul;
brățare de lună au cuprins mijlocul
sărinei Măiestre, lujerul de floare.
Aiure, aiure,
Măiastră văzui. În păduri, în rai,
nu se mai aude grai de cucuși,
nu se mai aude glasul rău augure,
în păduri, în rai.

ROB CODRU

Rob Codru cum te suferi supus
și vânării dat, singurel sub lună?
O, frăție, de-am fi împreună
pe munte, în lumina de sus!
Ingerii chiar s'au mirat
gloanțe de aur cum te-au secerat.
O, Codrule tată, amărât mai ești,
Impilatule ce morți tânguești?
Nu-i Dragoș să-și anine în șag
alămitile arme, ca Sorșile, mute,
Dragoș nu-i și nu-i cin' mi-e drag...
Vise, vieți, muriră prea iute!
Când, stoluri, stele s'au dus
la neagra noapte scut al tăcerii,
te întreb cu limba durerii,
Rob Codru cum te suferi supus?

MIREASA CARPENA

Carpenu mireasă
fii judecească
turturei ce amar mi-a cântat.
Mi-a cântat noaptea mare,
turtura jermecătoare,
despre Por Împărat.
Ingeri, credeam,
holdelor iau mana
pentru cina lor de orfan.
Credeam că ist domn bun,
Vasile jupân,
craiul cerșetor,
stă în fruntea lor
cu Ana, Ana
vodija, călugăreana.
O, m'an înșelat,
era pasul oștilor lui Por Împărat.

Spunea stanca nu și nu,
mierla spunea: fie cum vrei tu.
Prin adormitele 'n pace poene
smulse clipitei, acu-i acu,
fluer din arbori desface Selene.
Și mlădiile săbii și lancia dreaptă
și mult plinele de grație, avântatele arcuri
și murgi trepdând și ulii cu ochi de zamfiră
și Bărbațul cu plete de noapte,
desrobiiți din mileniu veniță
în poiana ce fremde de șoapte.
Vă deșteptați!
Tilincele morților sună,
cornul învierilor sună
și până la mine veșnicia străbate...
O, clinchet de arme din alte vieți
și sfintele chipuri și pajura lună,
și vedenia codrului, frate!

BĂRBAT VOEVODUL

Prinsu-m'au înlăntuiri amare,
dară pe lume și tristețea cade.
Sătul e codrul de a mea jelire,
sătul, sătul e de ieremiade.
În răuri nalte, sub arcul porumbeilor
s'au întâlnit Endimion și Luna;
de ești poet îi vezi, le vezi cununa,
cum luce sus. Iubire, frupt al zeilor.
Ce de mai pețitori! Audă-i luna plină!
Urgia stelelor e gata să ne bată!
Luceafăr treci, pe alba ta fregată...
Hei, Odiseu! În care port noroci-i?
Ca frunza 'n codru și tristețea cade.
Sunt vindecu de jale care, lume?
În care stea, pe care țărni amune
stai tu, Rai dulce? Sau tu, hăde lade?

CA FRUNZA

Prinsu-m'au înlăntuiri amare,
dară pe lume și tristețea cade.
Sătul e codrul de a mea jelire,
sătul, sătul e de ieremiade.
În răuri nalte, sub arcul porumbeilor
s'au întâlnit Endimion și Luna;
de ești poet îi vezi, le vezi cununa,
cum luce sus. Iubire, frupt al zeilor.
Ce de mai pețitori! Audă-i luna plină!
Urgia stelelor e gata să ne bată!
Luceafăr treci, pe alba ta fregată...
Hei, Odiseu! În care port noroci-i?
Ca frunza 'n codru și tristețea cade.
Sunt vindecu de jale care, lume?
În care stea, pe care țărni amune
stai tu, Rai dulce? Sau tu, hăde lade?

ROMANIA IN LUPTA CU PANSLA VISMUL

In 1878, fiind discutată la congresul din Berlin problema pretențiilor rusești asupra Basarabiei, Eminescu găsește necesar, cu genială intuiție politică, să publice în *Timpu* un șir unitar de articole, sub titlul general de *Bucovina și Basarabia, cu scopul de a înfățișa nu numai pe plan istoric, dar și pe acela mai actual al intereselor politice europene, chestiunea pământului românesc dintre Nistru și Prut, despre care însuși spusese că, începând din veacul al XIV-lea, n'a fost nici al Turcilor, nici al Tatarilor, ci al unui stat constituit și independent, deși sîcîlcuit în posesiunile sale, al Moldovei.*

Rîndurile reproduse mai jos din amintitul studiu după volumul prezentat de domnul I. Crețu, rîndurile ce constituie unele din cele mai strălucite pagini din trecutul ziaristic al noastre, alcătuiesc partea finală a acestui magistral studiu al celui mai mare rapsod și vizionar al neamului nostru.

I. S.

Pe când cei 200.000 Români din Bucovina formează un mic centru pentru dezvoltarea vieții românești, milionul de Români din așa numita Basarabie ruscă este deschegat și ținut cu sila departe de poporul românesc.

Rusia nu se mulțumește de a fi luat o parte mare și frumoasă din vatra Moldovei, nu se mulțumește de a fi călcat peste granița firească a pământului românesc, ci voește să-și ia și sufletele ce se află pe acest pământ și să mituiască o parte din poporul român. Rusia nu a luat această parte din Moldova pentru ca să-și asigure granițele, ci pentru ca să înainteze cu ele, și nu voiește să înainteze decât spre a putea stăpîni mai multe suflete.

Luând fără nici un drept, fără de nicio justificare legitimă și cu ajutorul celor mai urite mijloace, partea despre răsărit a Moldovei în stăpînirea sa, Rusia, la început, făcuse ca granițele între Moldova și așa numita Basarabie să fie stersă cu desăvîrșire, pentru ca din Basarabia să poată înfrîuri asupra Moldovei și asupra întregului popor românesc.

Era un clement prețios acest popor românesc. Ca popor ortodox și mai mult ori mai puțin stăpînit de Chaliful Muhamedanilor, Români în tot cursul veacului XVIII, au gravitat spre Rusia pravoslavnică, și cel puțin în principiu, au admis supremația duhovnicească a Tarului; bărbății politici din Rusia nu se mai îndoaiau, că am, după ce Moldova devenise un fel de provincie ruscă și poporul român căzuse sub înfrîurarea directă a celui rusc, Români vor intra cu desăvîrșire în curentul ce năvălește despre miazănoapte asupra lor.

În lupta pentru existența etică însă, capetele nu se numără, ci se cumpără. Tocmai puși față în față cu vicia ruscă, Români au început a fi cu atât mai vîrtoși pătrunși de farmecul vieții lor proprii, de bogăția și de superioritatea individualității lor naționale, tocmai fiind puși în contact cu Rușii, Români erau mai mândri de românețea lor. E nobil răsădul din care s'a prăsit acest mic popor românesc, și, deși planta nu e mare, rodul e frumos și îmbelșugat; cele două milioane de Români au adunat în curgerea vechurilor mai multe și mai frumoase comori de căt nouăzeci milioane de Ruși vor putea să adune cîndva. Nu! înfrîurarea firească a Rusiei nu este stricăcioasă, dar ea nu ne poate nimici. Pentru că să ne ia individualitatea, Rusia ar trebui să ne dea alta în schimb, și cel puțin decemdată, nu suntem copti pentru o asemenea degenerare.

De câte ori Rușii se vor pune în atingere cu noi, vor trebui să simtă superioritatea individualității noastre, să fie supărați de acest simțământ și să ne urască mai mult și tot mai mult.

Fără îndoială această ură a fost întemeiată pe timpul, când intru Moldova și așa numita Basarabie comunicarea era liberă. Rușii s'au îndreptat că această libertate este primejdioasă numai pentru democrație, și pentru aceea au închis granițele etnice și au curmat atingerea între Români de peste Prut și restul poporului român.

De atunci și până acum măsurile silnice pentru stăpînirea românismului se iau fără de curmare. Administrația, biserica și școala sunt cu desăvîrșire rusești, încît este oprit a cădea în ziua de Paști „Cristos a înviat” în românește. Nimeni în limba românească nu se poate scrie; nimeni, ce e scris în limba românească, nu poate să treacă granița fără de a da loc la prepusuri și persecuții; ba oamenii de condiție se feresc de a vorbi în casă românește, pentru ca nu cumva o slugă să-i denunțe; într-un cuvînt, orice manifestare de viață românească e oprită, rău privește și chiar pedepsește. Pe lângă toate aceste mai e și sistemul de colonizare silnică al Rusiei. Cete învechi de familii românești sunt luate cu sila ori duse cu amăgiri departe și înlocuite cu familii rusești, pentru ca încetul cu încetul populația să se amestece, să piardă energia caracterului național și să fie mai primitoare față cu măsurile de rusificare.

După încheierea păcii dela Paris toate aceste măsuri se înapresc.

Organizându-se pe temelia tratatului dela Paris, țările românești intră într-o epocă de dezvoltare febrilă, bolnăvicioasă și slăbitoare, dar o dezvoltare, din care încetul cu încetul se desvălește caracterul național ca temelie a întregii lucrări viitoare; o dezvoltare zăpăcită, dar din ce în ce mai serioasă. Țările se unesc și România se pune în relații directe cu popoarele apusului. Popoarele latine și întâmpină pe Români cu mai multă ori mai puțină căldură; iar în urmă, alegînd de capul său pe un membru al celei mai ilustre familii din Europa, statul român pune temeliile relațiilor sale cu Germania, mai înainte atît de străină de dînsul.

Înaintînd astfel cu pas sigur, dar statornic, spre împlinirea misiunii sale, Statul român, vînd mereu să reprezinte interesele popoarelor apusene ale păcii, ale civilizației și ordinii sociale, e ca un copil răsărit al puterilor europene, de care nimeni nu cutază a se atînge.

Pentru Rusia acest stat era o stavilă suprațoare.

Pravoslavnică în veacul XVIII, Rusia a devenit slavă în veacul XIX.

Căta vreme religioasă era ordinea de idei, predominantă, Români, ca popor ortodox, se simțeau mai mult ori mai puțin alipiiți de Rusia, îndată însă ce conștiința descobîrte de rasă s'a deșteptat și a suprimat ideile religioase, comunitatea etică între Români și celelalte popoare ortodoxe s'a curmat. Simțindu-se a fi mai mult latini decît ortodoci, Români resping orice solidaritate de aspirații cu popoarele slave și stau aci, la Dunăre și

Carpați, ca un zid de despărțire între Slavii dela miazănoapte și cei dela miazăzi.

Aruncați din întimplare la răspîntia, unde se ating cele trei lumi deosebite și mai mult ori mai puțin învrăjbite, lumea modernă, cea musulmană și cea muzuicăscă, Români, chiar în virtutea originii lor, sunt mențiți a reprezenta interesele ideilor moderne și a fi un strat de cultură deosebită, în care trei lumi se întalnesc și se împacă. Căta vreme musulmanii erau încă o primejdie pentru societatea europeană, Români i-au combătut cu bărbătească statornicie, luptănd și mereu luptănd vechuri întregi; acum, când Muscalii par a voi să pună în joc pacinica dezvoltare a vieții moderne, lupta trebuie să se urmeze contra lor, și căta vreme piciorul român mai stă țepăn pe fața pământului, unirea Slavilor dela miazănoapte cu cei dela miazăzi, atît de mult dorită, nu se poate face. Oricît de mic, Statul român e puternic, fiindcă de dînsul atîrnă starea de lucruri stabilită prin munca vechurilor în Europa, într'însul se întalnesc interesele marilor popoare dela apus, și îndată ce acest mic stat s'ar surpa, împărțita otomană nu se mai poate sustine, și existența împărăției Habsburgilor e pusă în joc, și istoria Europei intră în o fază cu totul nouă.

În tot cursul crizei orientale, Slavii, Români, Turcii și Europa au ținut în vedere aceste adevăruri, pe care le desvăleu chiar bunul simț firesc.

Pe când Rusia pregătea prin agenții săi secreți această criză, în România nu era decît un mic număr de oameni, indeobște străini ori cel puțin de origine străină, și anume: Bulgari, Sârbi și Greci, cari luau parte la lucrarea de surprize a Slavilor. Poporul român însuși, deși avea interese de regulat, respingea orice solidaritate cu Slavii.

În sfîrșit Rusia se pregătește să declare război, și România strămătorată trebuie să se hotărască într'un fel ori într'altul, deoarece înaintea de a începe războiul cu Turcii, Rusia trebuie să biruiască pe Români.

Dacă ar fi putut să fie vorba de o biruință cu armele, diplomații puterii dela miazănoapte nu ar fi stat multă vreme pe gînduri; ei știu însă, că cel dintîi loc descărcat asupra Romanilor ar fi despărțit de Rusia de Europa, și chiar înainte de a se fi dat lupte, ar fi pus în joc succesele războiului. Era dar vorba de a joci pe Români moralicește, de a-i face să aibă biruința înaintea de cea dintîi împușcătură, de a-i înjosi în fața lumii ce ținea la dînsii, de a-i izola față cu Europa.

În vremea aceasta Statul român era mai puternic decît a fost vreodată. Cinci milioane de Români, uniți în virtutea conștiinței lor naționale, gata de a aduce toate jertfele și înaintea în dezvoltare, stau împrejurat unui domn oștean, ales cu voiața tuturor și, în virtutea legăturilor sale familiare și a încrederii ce întîmpină în țară, dator a fi mîndru. Patruzece de mii de oameni, disciplinați și bine armați, stau gata de a intra cu bărbăție în luptă, și, dacă era vorba, alte patruzece de mii se pucau alături cu dînsii, deoarece comorile țării românești sunt nemăsurate, numai oamenii să fie, cari știu să se dea în ele partea cerută de împrejurări.

În sfîrșit, Europa stă la o parte și așteaptă să vadă cum Statul român înțelege misiunea spre care a fost reînțemeiat, privește cu nedomirire la copilul său răsărit și, cel puțin indirect, îl îndeamnă să fie bărbat și să nu-și piardă nădejdea.

Ce putea să facă Statul român în asemenea împrejurări? Cel mai firesc lucru ar fi fost, ca ținînd seamă de tratatul dela Paris, să ia în unire cu Turcii partea la război, să-și apere hotarele și să rămîie în toată forma credincios misiunii formulate cu învoierea marilor puteri.

Oricît de corectă și oricît de potrivită cu interesele poporului român, o asemenea hotărîre ar fi întâmpinată însă o vie rezistență nu numai în țară, ci chiar și în Europa. Cînd Rușii începeau un război pentru libertate, și Rușii și pentru cruce, cînd Rușii înaintau spre hotarele țării românești drept mandatar ai Europei, cînd vorba era că tratatul dela Paris nu mai există, era aproape peste putință a hotărî pe Români să se unescă cu Turcii osândiți de lumea întreagă.

Cu toate acestea, a lupta în unire cu Rușii era un act de sinucidere. Un popor este o comoră de puteri, pe care bărbății de stat trebuie să o sporească, și orice luptă în unire cu Slavii este o risipă de puteri. Cînd războiul a izbucnit, Românilor nu le rămănea decît de a se păstreze puterile, multe puține câte erau, și să aștepte cu hotărîre nestrămutată momentul, cînd nu vor mai putea evita lupta pentru interesele lor proprii.

Măngăierea noastră e, că atunci cînd se discută chestiunea atitudinii ce trebuia să observe România, s'au găsit în țară destui oameni luminați, cari s'au totuși lămurit contra Rusiei și au pus în vedere totuși principii, că orice biruință a Slavilor nu poate fi decît o nenorocire pentru Români. A vărsa cu toate acestea sânge și a jertfi averi pentru o asemenea biruință, era un act de nebulie.

Dacă în momentul izbucnirii războiului puterile Statului român ar fi fost încredințate unui bărbat de stat prevăzător, hotărît și îndrăznet, fără îndoială Români ar fi observat față cu Rușii o atitudine rezervată. Acesta era spiritul ce predomină în țară. Erau în toate părțile societății române oameni, cași urai pe Turci și iubeau pe Ruși, ori oameni, cași iubeau pe Turci și urau pe Ruși; aceștia erau însă oameni izolați, un partid rusofil ori unul turcolil n'a existat în România, Marea majoritate a Românilor avea bunul simț firesc de a respinge atît pe unii cît și pe alții, și acest curent de neutrală rezervă era atît de puternic, încît nimeni nu îndrăznea să se rostosească în public pentru Turci ori pentru Ruși, ba chiar ministrul M. Kogălniceanu, găsea

că este oportun a declara în Camera și Senat că Români nu vor urma exemplul lui Dimitrie Cantemir, ci vor sta neutrați.

Înainte de a fi izbucnit războiul, majoritatea Romanilor era lămurită asupra eventualităților ce vor putea să urmeze din lupta Rușilor cu Turcii.

Indeobște, se credea că Rușii vor birui din această luptă. Chiar accia, cari mai aveau încă încredere în rămășițele puterii osmane, nu sperau că Turcii vor birui, ci numai că ei vor face ca Rușii să-și plătească foarte scump biruințele. Și chiar cea mai de rînd inteligentă părere să prevadă, că plățile scump ori etim, biruințele Rușilor nu pot avea urmări, care nu jignesc devotarea poporului român.

Dacă Rusia în adevăr s'ar fi mărginit a se lupta numai pentru libertatea popoarelor de peste Dunăre, și nu ar fi voit să tragă pentru sine înșși niciun folos din biruințele ei, Români ar fi stat poate pe gînduri și s'ar fi întrebă, dacă nu sunt cumva datori a se lupta și dînși pentru libertate și religie. Oamenii serioși nici atunci nu ar fi uitat însă, că în luptele ce se începeau, nu era vorba de idei, ci de existență. Între Români și Slavii este o vrăjmășie firească, în virtutea căreia Români nu au nici un interes de a dori ca Slavii să fie mai liberi decît cum sunt. Sute de ani Români au fost cel puțin indirect, stăpîniți de Turci: nicodată însă, în curgerea vechurilor, Turcii nu au pus în discuțiune limba și naționalitatea română, Oriunde însă Români au căzut sub stăpînirea directă ori indirectă a Slavilor, dezvoltarea lor firească s'a curmat prin mijloace silnice. Două sute de ani Sârbi din Banatul Timișoarii au terorizat pe Români din Banat și din Țara Ungurească; o sută de ani Români din Bucovina s'au luptat mereu cu Rusnaci; până în ziua de astăzi Români din Serbia liberă și din Rusia pravoslavnică nu au dreptul, pe care l-au avut pretutindea unde stăpîneau Turcii, dreptul de a-și înființa o școală și o biserică românească. Astfel poporul român nu are chiar nici dreptul de a dori ca Statul otoman să fie înlocuit prin state slave. Un stat român înconjurat de state slave poate să fie pentru vrăjmașii poporului român o iluziune plăcută; pentru Români însă el este o nenorocire, care ne prevestește un nou șir de lupte, o nenorocire, pentru care nu ne mîngăie decît conștiința trîniciei poporului român și nădejdea de izbândă.

Români sunt destul de cuminți spre a nu voi să se lupte contra dezvoltării firești a stării de lucruri din Orient. Puterea osmană se surpă, și mai înainte ori mai tîrziu va trebui să fie înlocuită prin alta și anume prin o putere slavă. Interesul Romanilor cere însă ca această înlocuire să urmeze cît mai tîrziu și, pe cît se poate, în o vreme cînd Statul român e pregătit pentru rezistență. Era deci o nebulie a voi, ca Români înșiși să se verse sânge și să jertfească averi pentru ca înlocuirea să se facă cît mai curînd, o nebulie, de care Români nu sunt capabili.

Foloase directe Români nu puteau spera din o luptă contra Turcilor. Independență, drepturi, sporiri teritoriale, toate acestea erau consecințe ale stării de lucruri și atîrnau de puterile europene.

Sunt două sute de ani, de cînd Rusia înaintea mereu spre miazăzi; luptele ei orientale sunt o întreagă istorie, și acela care nu cunoaște această istorie, ori care o cunoaște și nu ține seamă de ea, nu este un bărbat politic și nu are dreptul de a lua parte hotărîtoare la viața politică. Cînd a izbucnit războiul, Români au dovedit, că nu sunt lipsiți de comuna capacitate de prevedere: toți bărbății politici din România au prevăzut, că după război, Rusia va cere să i se retrocedeze Basarabia, și atît în Camera, cît și în Senat, această prevedere s'a exprimat în termeni lămurii, fără ca un singur glas să fi cutezat a se ridica spre a o pune la îndoială.

Nu prevedea politica, nu conștiința misiunii Statului român, nu bunul simț firesc al lipsit bărbăților de Stat ai României; le-au lipsit onestitatea, voința hotărîită și îndrăzneala bărbătească.

Astăzi e lucru dovedit, că fără de învoiala Europei Rușii nu pot, ori cel puțin nu cutază să facă nimic, și de aceea drept, patriotic erau cuvintele, pentru care bărbății de stat mai prevăzătorii au cerut în Camera și Senat ca România să nu încheie niciun fel de convențiune cu Rusia, ci să-și pună toată încrederea, nu în Rusia, ci în convingerea că Rusia nu va cuteza să nesocotească principiile civilizației moderne și să calce drepturile unui popor, ce se pune sug ocrotirea Europei.

Dar guvernul și majoritățile create în Camera și Senat au nesocotit aceste cuvinte, și convențiunea s'a încheiat.

Această convențiune era un act de capitulațiune.

De cînd ținem minte întîmplările petrecute pe fața pământului, nu s'a mai pomenit, afară de Polonezi, niciun popor, care să fi dat altui popor voie de a trece peste pământul său spre a se război cu al treilea, fără ca în susuși să ia parte la luptă. Mircea, Ștefan, Mihai și alți domni adeseori au dat vreuina dintre vecinii voie de a trece prin țările lor; totdeauna însă acești vecini le erau frați de arme. De asemenea Prusia în mai multe rînduri a fost silită a se alia cu Franței și a le da voie să treacă; Prusienii s'au luptat însă alături cu Franței. Este o mare nenorocire, ca un popor să fie silit a se lupta contra intereselor sale; este însă o nenorocire, numai o nenorocire, urmată din raporturile de puteri; aceea ce s'a făcut în convențiunea încheiată cu Rusia e însă mai mult decît o nenorocire, este o renunțare la tot ce dă unui popor dreptul de a fi. Am fi înțeles de Ruși să intre în țară și Români să-și primească bine ce pe niște aliați, am fi înțeles ca Rușii să intre și Români să nu facă nimic, am fi înțeles ca guvernul să încheie o convențiune cu comandantul trupelor rusești; cînd însă chiar corpurile legătoare au votat o convențiune, a cărei premisă era condițiunea ca Români să nu ia parte la război, Rusia, și indeobște Slavii, au putut striga Europei: iată poporul atît de fudul, la picioarele noastre.

Încheierea convențiunii dela 4 Aprilie a fost, pentru ca să nu zicem o vînzare, o gresală atît de mare, încît nu putea fi reparată decît prin o nouă gresală.

Și în adevăr, număidecăt după încheierea acestei convențiuni, atît în armată, cît și în țară, a început a se pronunța dorința de a lua parte la luptă; fic cu Rușii, fic cu Turcii, cu oricine și contra oricui, Români voiau să se bată, nu pentru ca să câștige ceva, ci pentru ca să spele pata ce-și simțeau pe frunte, să

salveze onoarea națională pierdută în convențiune și să dea tîrzie conștiinței naționale.

Români nu aveau însă voie de a se lupta; Rusia voia tocmai ca pata să rămîie pe fruntea lor, ca onoarea să le fie pierdută și ca conștiința națională să le fie slăbită, și dacă ingerul ocrotitor al României nu ar fi pus pe Osman Pașa la Plevna, până astăzi Români ar sta rușinați și călcați în picioare față cu lumea amăgită. Același îngămfat mare Ducescu numise pe Români «locuitori Români», în urmă i-a rugat să-și dea ajutor. Dacă cel puțin atunci guvernul român nu ar fi știut de ce e vorba, s'ar fi mulțumit cu rolul nedemn pe care l-a jucat și ar fi lăsat ca țara să plece pe calea ce-i croise bunul simț: el însă a grăbit să profiteze ori, mai exact, să abuzeze de răbdarea țării, și a trimis oastea română peste Dunăre, pentru ca prin faptele ei vitejești să se reabiliteze și cu sângele Romanilor să spele păcatele sale.

Războiul a fost norocos. Norocul însă nu consta în aceea că Români au biruit, ci în aceea că ai dovedit lumii, că sunt adevărați urmași ai străbunilor lor; biruința, ca biruință, a fost o nenorocire pentru dînși. Îndată ce s'au simțit biruitori, aceiași Ruși, cari ceruseră ajutorul Romanilor, au început a fi insolenți față cu frații lor de arme și a cere drept răsplătă a biruinței o bucată din vatra țării, prin al cărui ajutor au ajuns la biruință.

Nu mai acum s'au adevărit prevederile aceluia care au cerut ca România să nu încheie lupta fel de convenție cu Rușii, ci să rămîie rezervată și pregătită de război până în momentul, cînd încheierea păcii se va pune în discuțiune, — cari au cerut ca Români să-și pună toată nădejdea în Europa, și nu aibă încredere în Rusia și să nu pună nici un temei cu vorbele ei, deoarece ea nu este și trebuie să se fie vrăjmașă.

În tot cursul războiului, purtarea Rușilor față cu Români a fost, cel puțin în formă, destul de cuviincioasă; nu însă ptrucură se simțeau legați prin convențiunea dela 4 Aprilie, ci fiindcă se temeau de puterile europene, voiau să evite orice ocazie pentru amestecul vreuința dintre dînșele și avea interes de a evita orice conflict. Conferința dela 4 Aprilie nu era pentru dînși decît un act de înjosire pentru Români, și un mijloc foarte primitiv spre a înconjura orice conflict provivor la România, prin fraza: Tot ce facem, facem cu învoirea Romanilor. Îndată ce ei au ajuns la biruință, nu mai aveau nevoie de aceste consideratiuni, și s'au arătat pe față ca vrăjmași ai Romanilor.

Nu mai acum politicienii nepricepuți au început să înțelegă, pentru ce a încheiat Rusia convențiunea din 4 Aprilie și pentru ce nu voiau să dea Românilor dreptul de a lua parte la război. Dacă, după faptele dela Grivița și dela Rahova, Rușii s'au purtat față cu Români cum s'au purtat, ne putem închipui cum s'ar fi purtat atunci dacă Români nu s'ar fi reabilitat prin faptele mari și sîngeroase, ci ar fi rămas până în sfîrșit precum în înfățișare convențiunea din 4 Aprilie. Vai ar fi fost și amar de dînși.

Dar acesta era momentul în care Români trebuiau să-și arate bărbăția; pentru acest moment ar fi trebuit să-și păstreze puterile, pe care le-au risipit pe câmpiile Bulgariei.

Cînd a cutezat generalul Ignatieff să ceară Basarabia? Atunci, cînd Turcii erau biruiți, cînd Europa privea zăpăcită cum oștirile rusești se apropie de Constantinopol, cînd comorile României păreau secate și armata română risipită și scăzută la jumătate, atunci cînd Rusia se credea atotputernică; nici a tînci însă, chiar nici atunci nu a primit răspunsul pe care-l dorea și încercarea lui a rămas o rușinoasă neizbutire.

Cestiunea retrocedării Basarabiei este o parte a cestiunii orientale. Niciun bărbat politic serios nu se îndoia, că mai curînd ori mai tîrziu, Rusia va căuta să câștige ce a pierdut la anul 1856, și cînd a izbucnit criza orientală, eventualitatea retrocedării Basarabiei a început să fie discutată. Ce-i drept, înainte de a fi declarat război, Rusia a declarat că nu voiește să facă achizițiuni teritoriale și a știut să acopere întreprinderea sa cu aparența unui mandat european; nimeni însă, cunoscînd istoria celor din urmă două veacuri, nu putea crede, că Rusia nu va căuta să facă, cu toate aceste, achizițiuni teritoriale și în deosebi că va renunța la Basarabia.

Pentru Români cestiunea retrocedării Basarabiei era pusă afară de toată discuțiunea. Chiar dacă ar fi trecut cu vederea importanța istorică, economică și strategică a acestei războaie din vatra Moldovei, Români nu puteau uita, că Europa le-a încredințat-o și că nu se poate un preț, cu care le-ar fi iertat s'o înstrăineze.

Guvernul român cu toate acestea era hotărît să-și dea învoirea pentru retrocedare. Dovadă despre aceasta e convențiunea dela 4 Aprilie care, într'un articol foarte echivoc, atinge cestiunea fără de a cuteza să o lămurască. Dacă guvernul nu ar fi crezut că Rusia voiește să ajungă la reanexarea Basarabiei, el nu ar fi atins în convențiunea dela 4 Aprilie cestiunea; iar dacă ar fi fost hotărît a nu ceda Basarabia, număidecăt la începutul războiului ar fi dat ocaziunea pentru deplina lămurire a cestiunii.

Nicodată Corpurile Legiuitoare nu ar fi votat convențiunea, dacă ea nu ar fi ținut un articol, în care Rusia părea obligată de a nu cere să i se retrocedeze Basarabia; acest articol însă, ca întreaga convențiune, întrucît o obligă pe Rusia, nu era decît o iluzie deșartă.

Chiar nici un articol mai puțin echivoc, în care Rusia s'ar fi obligat anume a nu cere să i se retrocedeze Basarabia, nu ar fi putut să fie pentru Statul român destulă garanție, deoarece mai ales Rusia nicodată nu se simte legată prin cuvinte, în dosul cărora nu sunt destule baionete. Singura garanție, ce le mai rămănea Romanilor, era voința puterilor europene ca Basarabia să rămîie în posesiunea Statului român. În zadar o ar fi luat Rusia; în zadar i-o am fi dat noi; la urma urmelor tot puterile europene aveau să hotărască a cui să fie. Nouă nu ne rămănea decît să dovedim lumii, că suntem vrednici de a o stăpîni și știm să păstrăm pământul ce ni s'a încredințat. Vorba nu era dacă avem să pierdem ori să nu pierdem Basarabia; vorba era să ne păstrăm demnitatea, să ne arătăm vrednici de încrederea popoarelor dela apus, și nu o pierdem din vîna noastră, să nu renunțăm de bunăvoie, și nu o vindem.

Pentru Rusia convențiunea dela 4 Aprilie era o amănare foarte comodă a discuțiunii pe niște

timpuri, în care diplomații rusești puteau să fie mai îndrăzneți; iar pentru partea de bună credință și naivă a publicului român ea era o garanție a integrității teritoriului român. Bărbății politici mai serioși numai decît înainte de votare au declarat însă, că pentru dînși această convențiune nu are nici o valoare, deoarece chiar dacă Rusia ne-ar garanta întregitatea teritoriului față cu un inamic încă necunoscut, întrebarea e cine ne-o garantează față cu Rusia. Nu ne-o putea garanta decît Europa și dacă nici Europa nu ne-o garanta, nu ne rămănea decît să predăm Basarabia. Astfel convențiunea era un act primejdios ori cel puțin de prisos, deoarece, în cel mai bun caz, ne însărcina cu o multime de sacrificii fără de a ne da un singur folos, pe care nu l-am fi avut și în lipsa ei.

Cînd generalul Ignatieff a venit la București, ca să facă presiune asupra poporului român, el nu sta față numai cu îndatorirea Tarului de a respecta integritatea teritoriului român ci mai avea înaintea sa un popor reabilitat ce-și recăstigase simpatiile popoarelor dela apus, mai avea înaintea sa cuvintele de laudă rostite de către Tarul Alexandru II, mai avea înaintea sa faptele, prin care Români au căștigat un drept, dacă nu la recunoștința, cel puțin la respectul poporului rusc; cu toate acestea el nu s'a sfiit a mărturisii că crede pe poporul român destul de necredincios spre a vinde o parte din vatra țării sale.

El a primit răspunsul ce i se cuvenea: opoziția Romanilor a fost atît de hotărîită, încît chiar și guvernul a trebuit să se încredințeze că sunt lucruri, care în România nu se pot face, să se supună cererii publice și să schimbe politica sa echivocă cu una mai hotărîită. Convențiunea dela 4 Aprilie a fost un act izvorit din necrederea Romanilor în puterile dela apus. Îndeosebi pentru Engiltera, Franța, și Austro-Ungaria, încheierea acestei convențiuni este un păcat, pe care Români vor trebui să-l ispășească.

În urmă Români au luat parte la război și au dovedit lumii, că sunt un popor trînic și vrednic de încredere. Nu însă în asemenea împrejurări, nu dăd ajutor Rușilor strămoșii trebuiau să dea Români această dovadă, și în deosebi Engiltera, Franța și Austro-Ungaria, deși recunosc virtutea oștenilor români, nu vor ierta pe Români pentru păcatul de a fi contribuit atît de mult la biruința Rușilor.

Astăzi România stă înaintea Europei întruante în Congres.

Acest Congres are să reguleze oricutil potrivit cu interesele deosebitelor puteri europene și această regulare s'ar fi făcut cu mai multă lesnire, dacă Rușii nu ar lua parte la Congres ca biruitori, ci ca biruiți. Ar fi biruit Rușii și fără ajutorul Romanilor, ar fi biruit poate chiar contra Romanilor; acea Rusie însă, care ar fi biruit, fără de ajutorul Romanilor, acea Rusie nu ar fi atît de stăruitoare cu și aceea care astăzi stă față cu Europa.

În zadar! Români au dovedit că sunt un popor plin de putere, dar un popor care dispune de puterile sale în contra intereselor sale și în aceeași vreme în contra intereselor europene; el stă înaintea Congresului ca înaintea judecătorilor săi.

Două sute de ani sunt, de cînd Rusia înaintea mereu spre miazăzi, două sute de ani lumea muzuicăscă și cea musulmană se află în luptă necurată, și acum, cînd se profilează timpul, ca să se curme lupta între musulmani și muscali și să înceapă o altă luptă între muscali și lumea modernă, noi, poporul, pe care lumea modernă ne-a ales de reprezentant al său, ne-a răsălătat, ne-a legănat în cele mai îndrăznețe iluzii, noi am vărsat sânge și am jertfit averi spre a face ca Rușii să înainteze la porțile Constantinopolului și ca lupta între ei și lumea modernă să urmeze cît mai curînd.

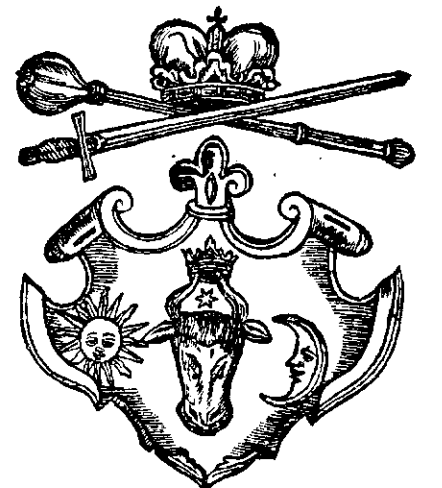
Abia douăzeci de ani au trecut de cînd Europa biruitoare a încredințat poporului român paza gurilor Dunării punându-l stăpîn pe Basarabia și creîndu-i o poziție spre a putea desvolta și spre a aduna puteri pentru o luptă contra Rusiei, și astăzi Români stau înaintea Europei și cer drepturi pe baza titlurilor căștigate la Plevna și Rahova, stau ca aliații ai Rușilor înaintea aceluia, pentru care biruințele Rusiei au fost niște izvoare de nedumescire.

Dar, dovadă sunt faptele petrecute, că nu poporul român e vinovat. El dela început până în ziua de astăzi a fost pătruns de misiunea sa, și singura lui vină ar fi că s'a supus necesităților, pe care cu voc ori fără de voc le-a creat guvernul. Aceasta vină e însă o dovadă despre spiritul de disciplină al Romanilor. Români nu puteau să creze Europei nouj guvernăți. Îndată ce Rușii au trecut hotarele și guvernul român se pusese la dispozițiunile Rusiei, Romanilor nu le rămănea decît să facă ce au făcut totdeauna: să depline orice răspundere, să protesteze și să renunțe de bună voie.

Români pot să piardă Basarabia și pot chiar să câștige în schimb Dobrogea; atîrnă dela învoierea puterilor europene; cînsă nu vor pierde din vîna lor, nu vor renunța, nu se vor lepăda de tradițiile lor, ci vor urma pe calea croită de veacuri.

Dacă cu toate acestea congresul ar ceda stăruințelor Rusiei și ar sili pe Români să se retragă din Basarabia, rezolvarea definitivă a cestiunii va rămănea amănată până la un război viitor, în care Rusia va fi biruită, iar nu biruitoare.

Mihail EMINESCU

STEMA MOLDOVEI SUB VASILE LUPU

CRONICĂ

LITERATURA

LITERATURA ROMÂNĂ. Barierele pe care NISTRU le fixează granițele politice între frații de același sânge pot...

zădărnici o unitară organizare a vieții materiale, dar nicicum nu pot înfrânge fuziunea peste veacuri, osmoza inalterabilă, a vieții lor spirituale, într-o desvoltare — cel puțin în ce privește fondul, structura ce nu ține seamă de vicisitudinile temporare de suprafață — organică.

Rupți din trupul Moldovei, din care au pierces în decursul veacurilor, sporind rândul emigranților, peste Nistrul care avea să devie hotar politic, dar nu și spiritual, Românii transnistrienți probează prin literatura lor populară că fac parte integrantă din Moldova lui Ștefan, ceace înseamnă că aparțin implicit poporului românesc din granițele sale firești. Cu toate vicisitudinile vremurilor, ci nu si-au uitat niciodată adevărata lor patrie. — nostalgia acesteia e omni-prezentă în cântecele lor:

*Dimineața când mă scol
Cu lacrimi fierbinte pe obraji mă spăl
Dimineața când mă scol
Les alară n'cețior
Si mă rasim de ușor
Mă uit în țară cu dor.*

«Nota dominantă în poezia populară transnistriană — spune domnul N. P. Smochină în prefața la colecția d-sale *Din literatura populară a Românilor de peste Nistru*, publicată în 1939, după care reproducem, în transcriere literară, exemplele noastre. — este căntarea înstrăinării și a Nistrului. Această înstrăinare reflectează în cuvinte mișcătoare jalba seculară abătută asupra frânturii neamului aruncate peste Nistru»:

*De atata n' străinare
N'e pot merge pe cărare,
Arz-o focul de străinătate,
Cam ajims țure departe.
Peste Nistru, peste ape,
Unde nici hârta nu răzbate.*

Deși vechimea începuturilor așezării Moldovenilor peste Nistru, urcă probabil până prin veacul XI sau XII. Este semnificativ că cei ce-au înnoit deceniu de deceniu rândurile celor stabiliți dinainte acolo, n'au putut să se desfacă cu ușurință de pământul drag al Moldovei și să se adapteze nouului mediu de steapă, locuitorii de altfel în majoritate — cel puțin între Nistru și Bug. — de Români:

*Nistru, Nistru, malul tău,
Departare de neamul meu.
La noi era vara, vară
Primăvara, primăvara,
Si prin iarba numai floricele
Si prin copaci numai pășarele,
Dar de când de neam m'am depărțat
Si frații și casa mi-am lăsat
Si dorul cucului l-am spus,
Toate frumusețile mi s'au dus.*

Conștiința instalării târziu a Rușilor, care abia în secolul XVIII ating Bugul, în aceste regiuni, se reflectează cu irizări amare în doinele acestor Români:

*De când Moscovii au venit
Toți copiii ni s'au prăpădit.
Asemănarea de teme și expresii a doinelor de pe cele două maluri ale Nistrului merge uneori până la o identitate perfectă:*

*Bate vântul de pe munți
Si-mi dă dor dela părinți,
Bate vântul dintre brazi
Si-mi aduce dor de frați.
Bate vântul din vălcea
Si-mi dă dor de țara mea.*

Această identitate e rar înfrântă numai de modificările impuse de materialul la care se recurge pentru reliefaarea unei teme unitare:

*Decât, măică, mă făceai,
Mai bine capu-mi rupeai,
Si pe Nistru mi-l zvărlui.
Valurile mi-l vălăuiau
Și la margini mi-l băteau.
Cu nămol mi-l nămolău
Și n' pământ mi-l răvălău.
De voola, de nu voola,
Frunze verzi toți îi creștea
Și umbra pe cini trecea.*

Dorul de patrie atât de frecvent în cântecul popular transnistrian apare și în literatura cultă de după război, e drept, mai rar, pentru că aceasta fiind sub îndrumarea statului, temele ei preferate sunt cele revoluționare. Literatura este considerată armă în mâinile comunistului. Nota ei dominantă e social-politică, guvernamentală. Totuși, un Mihai Andriescu mărturisese, în versuri simple:

*Eu m'as duce, duce
Pe unde Olud curge,
Dumărea pe unde
De Balcani s'atinge.*

Acestui M. Andriescu, răpit de o moarte prematură, un prieten, Săteanu, îi închină o poemă elegiacă cu valoare de antologie. Cităm începutul:

Simplitatea caracterizează și pe un Nistor Cabac, care vâdește o fantezie, o imaginație foarte bogată. Reproducem o strofă dintr'un poem brodat pe tematica visului:

*Frumoase nopți mai sunt acum
Frumoase și bogate,
Ele ne-aduc imagini noi
Și visuri sbuciumate.*

Spre deosebire de poezie, cu un colorit mai plastic, proza, care se supune mai ușor exigențelor propagandistice, e slabă. Insași temele basarabene sunt atacate dintr'un punct de vedere pur revoluționar.

Ceace trebuie însă reținut, e clocotul de viață românească al celor aproape un milion de Români transnistrienți, care chiar atunci când sunt îndrumați de autorități spre un anumit gen de literatură, neconform cu sufletul lor, reușesc să spargă aceste zăgazuri, adresându-se mai de grabă melodiioaselor izvoare ale poeziei unui Eminescu sau Alecsandri, din care se adapă cu aceeași sete cu care au făcut-o și o vor face peste vremuri și Românii din pământul ce se întinde dela malul drept al Nistrului, până la Dunăre.

VĂRSTA LUI CREANGĂ. Creangă s'a născut în satul Humulești, jud. Ncamț, la 1 Martie 1837. Această dată o dă el însuși într'un început de autobiografie, pe care o scrie apoi și în albumul societății «Junimeas». Cam aceeași dată (2 Martie 1837) o găsim și în arhiva școlii normale «Vasilie Lupușdin Iași, unde diaconul și institutorul Creangă a fost elev vreme de doi ani. La această școală, i s'a stabilit etatea după o «atestație» (act de notorietate) dată de cetățeni. Atestația nu e dată în formă autentică și n'are altă valoare și forță probantă, decât că exprimă în mod neîndoios ideea lui Creangă cu privire la data nașterii sale.

E bine să se știe că marele scriitor moldovean, printre alte curiozități, avea și pe aceea de a se socoti uneori mai bătrân, așa, din pură fantezie. Cum implinea încă un an de viață obicinuită să-i adauge la vârstă întreg anul în care intra. În tinerețe, de pildă, își mărea etatea din necesitate. Altfel, în 1876, când era în floarea vârstei, căci n'avea decât 39 ani, îi scrie între altele lui Măiorescu că de-acum el e un om «mai mult bătrân decât tânăr». Dealtfel, precum se știe, viața lui a fost destul de scurtă.

În August 1859, după ce împlinesc 22 de ani, declară la ofiterul stării civile că e în etate de 23 ani. Tot la 1859, la sfârșitul anului, în petiția către mitropolit, declară că este de «24 ani împliniți». Se înțelege că în vremea aceea clerical căuta să arate o vârstă mai coaptă, ca să poată fi hirotonit diacon.

S'a mai găsit în timpul din urmă o însemnare, făcută în dosul unei fotografii din anul 1877. Creangă scrie pe ea că a «pozat în 19 Decembrie 1877 în etate de 42 ani». După această mențiune, s'ar fi născut în 1835 și ar fi murit în etate de 54 ani.

În privința vârstei, trebuie să reținem că el a lăsat trei documente serioase, scrise în trei omeinte importante, chiar solemne, ale vieții sale: atestația cetățenească, pe baza căreia a fost înscris de Măiorescu la școala normală dela «Trci Erarhi»; albumul festiv al «Junimii» și autobiografia. Aceste două din urmă le-a scris cu toată reflexia și discernământul necesar, căci erau destinate posterității. În ele afirmă că s'a născut la 1 Martie 1837.

Poate că discuția s'ar putea închide aici, dacă n'ar interveni altele documente, descoperite de curând în Arhivele Statului din Iași. D-l Gheorghe Ungureanu, subdirectorul acelei instituții, a scotocit sârghiur prin pulbera anilor, printre «mitricele» bisericilor, dând în sfârșit de «actul de naștere» al lui Ioan Creangă, pe care-l publică în facsimil într-o lucrare destul de interesantă, intitulată cu modestie: «Din viața lui Ioan Creangă, documente inedite, cu 32 planșe afară de text».

Asupra «mitricelor» e necesar să arăt că pe vremea aceea, parohiile erau dateore să țină câte un registru, în care un dascăl sau un paraclicher din serviciul bisericii trecea la rând pe toți născuții satului, menționându-se data nașterii și a botezului, cu numele părinților, al nașului, precum și etatea lor. Primăriile n'aveau oficii de stare civilă pentru născuți; deci înscrierea lor se făcea numai la biserică, în mitrice, cu prilejul botezului.

Această operație a înscrierii se făcea însă foarte negreșit și fără nici un fel de control. În josul actelor înregistrate nu semna nimeni, nici preotul, nici nașul, nici măcar scriitorul actului. Acesta trecea actul fără nici un control, după dispoziție și după timp, sau nu-l mai trecea niciodată.

Desigur că țărâncul-scriitor își lua uneori însemnare, ca să facă actul ceva mai țâziu; dar întârzierea, precum se vede, se lungea, până când bietul dascăl uita numele copilului, vârsta părinților și toate celelalte date. Atunci își bătea capul, să-și aducă aminte; iar dacă nu izbutea, puneu numele copilului din gândul său, cum putea. Și astfel lucrurile se încurcau teribil.

Actul atribuit lui Creangă, din 10 Iunie 1839, e fără număr de ordine și arc următorul cuprins:

«La zece o lunii aceștia (Iunie) din provoslavnicii părinți Ștefan sânt Petre Ciobotariu, vârsta lui triizăci ani, soția sa Smăranda fiica lui David Creangă vârsta ei douăzeci și opt ani s'au născut un fiior primind Sf. botez la douăzeci o lunii aceștia în bisărica cu hramul sf. erarh Nicolai s'au numit Ioan naș fiindu-i Ioan Cojocariu din sat Humulești».

mitropolitul Moldovei, David Creangă din Pîrviș avea în vremea aceea etatea de 33 ani, deci era născut pe la anul 1796; iar fiica sa Smăranda era de 11 ani, adică se născuse la 1818.

În 1831, visteria Moldovei face și ea o catalografie a capilor de familie. Ioan Creangă, strămoșul, avea la acea epocă vârsta de 55 ani, deci s'ar fi născut în Ardeal pe la 1770—1772.

Toate însemnările din catalografii sunt prețioase și cuprind desigur mult adevăr; iar dacă se întâlnesc mici nepotriviri trebuie să ne gândim și la posibilitățile lor de eroare, căci datele sunt scoase din memoria oamenilor, fără acte la îndemână.

Dar cu familia paternă a scriitorului (Ciobotariu), lucrurile se încurcă rău de tot. Căci sunt foarte mulți «Ciobotari», de felurite neamuri, găsiți în «mitricele» bisericilor. Insași domnul Ungureanu recunoaște că «nu toți Ciobotarii erau rude între ei, pentru că vom vedea căsătoriile între dânșii fără să-i lege vreun grad de rudenie...» «Nu cumva, adaugă d-sa, le sponca Ciobotariu la cei veniți din Ardeal și care după obiceiul de acolo purtau ciubote?»

Observația pare judicioasă, după cum se poate vedea îndată. Astfel, «Ciobotari» și «Smăranda» se găsesc destui înscriși prin mitrice, unii fără nici o legătură cu părinții scriitorului, iar când se încurcă anii și numele oamenilor, atunci nu se mai poate stabili identitatea persoanelor.

Dacă în catalografia dela 1829, Smăranda lui David Creangă avea 11 ani, după trecere de 10 ani (la 1839) ar fi avut numai 21 ani, iar nicidecum 28, cum se află trecută în matricola bisericii, în actul de naștere al primului său copil.

Pe de altă parte, Ștefan sânt Petrea Ciobotariu, dacă avea 29 ani în 1835 (la prima sa trecere în căsătorie cu o altă Smăranda, a lui Ionăiță Cujbă), nu este ertat ca după patru ani să aibă 28 ani, precum este scris în mitrica din 1839 și anume în același pretins act de naștere al lui Creangă. Această minune e imposibilă; iar actul, în halul acesta, nu poate face nici o credință.

Dar mai vine un alt fapt extraordinar. Tot în mitricele din Humulești se descoperă un al doilea act de naștere al lui Ioan Creangă, în anul 1842. Și în acesta, ca și în cel dela 1839, etatea părinților rămâne neschimbată; Ștefan de 30 ani, Smăranda de 28...

Transcriu întocmai și pe cel din urmă: «La 4 lunii aceștia (Februarie) din pravoslavnicii părinți Ștefan fii lui Petre Ciobotariu vârsta lui 30 ani soția sa Smăranda fiica lui David Creangă vârsta ei 28 ani s'au născut un fii care primind sf. botez la 10 o lunii aceștia în biserică cu hramul sf. erarh Nicolai s'au numit Ioan fiindu-i naș Ion Cojocariu din satul Humulești».

Domnul Ungureanu, descoperitorul acestor două acte, se arată și d-sa minunat, cu drept cuvânt. În această situație penibilă, neștiind ce să facă, se hotărăște să renunțe, în cele din urmă, la ultimul act, susținând însă cu toată dărzenia pe cel din 1839. Gândindu-se și d-sa la posibilitățile de eroare ale vremii, îi găsește și celuilui o întrebătoare destul de cuminte, și iată ce hotărăște harnicul cercetător de arhive:

«După ce am găsit actul de naștere al pozeștorului din anul 1839, am ajuns la convingerea că cel din 1842 nu poate fi decât actul de naștere al lui Zahau, însă greșit».

Cred că n'ar mai fi nevoie de alte comentarii. Dacă domnul Ungureanu n'ar stăruii înainte și n'ar veni cu noui raționamente, căci ține să valorifice cu orice chip veracitatea documentului. Ca să ajungă la această țintă, d-sa reamintește ceace știm cu toții, că diaconul Creangă a fost hirotonit în luna Decembrie 1859. E un fapt nediscutabil, constatat cu acte oficiale. Dar la data hirotonirii, după actul din mitrice, n'ar fi putut avea vârsta legiuită de 21 ani, ci abia 20 împliniți. Cum se face că a fost proșit înainte de vreme? Și de care act s'a servit candidatul ca să-și dovedească etatea legiuită, pe care, după mitrice, n'o putea împlini decât la 10 Iunie 1860? La această chestiune, domnul Ungureanu nu răspunde nimic, deși era dator să-și pună măcar întrebarea.

D-sa mai invoacă lista de candidați, trimiși la seminarul Socoli de catihetel Conta, pe care figura și Creangă cu etatea de 15 ani. Vârsta ar coincide cu actul bisericesc găsit în arhive. Ministerul, însă n'a ținut seamă de aceasta, căci nu i-ar fi putut elibera «formulnicul atestat» decât în anul următor, adică la 1860. Deci lista catihetului nuvine în sprijinul actului, ci dimpotrivă. Ea nu face nici o dovadă a vârstei, căci părințele Conta o trecuse desigur în registre pe simpla declarație a elevului sau a părintelui său.

Cu privire la «formulnicul atestat», discuția se face de prisos. Creangă și-a primit actul în termen legal, adică la 1859, după împlinirea vârstei legiuite de 21 ani. Întârzierea atestată era pricinuită numai de faptul că clerical nu făcuse încă dovada cu acte că întrunește condițiile de vârstă pentru hirotonire. De asemenea, e sigur că actul din biserică Humuleștilor nu l-a putut produce, nici întârzierea autorităților. Se înțelege că, în cazul acesta, ar fi fost silit să mai aștepte încă doi ani, până la hirotonirea sa, ceace nu s'a întâmplat.

Atât din punctul de vedere formal, cât și al funcției sale în momentele însemnate ale vieții scriitorului, actul descoperit de domnul Ungureanu nu poate fi socotit autentic. D-sa trebuie să se mulțumească în schimb cu celelalte documente, destul de interesante, descoperite în arhivele Statului, care îl răsplătesc cu prisosință de o muncă atât de măgaloasă.

În lipsă de documente autentice, pentru stabilirea vârstei lui Creangă, e cuminte să ne mulțumim odată pentru totdeauna cu data de 1 Martie 1837, pe care ne-o dă însuși scriitorul în autobiografie și în albumul festiv al «Junimii».

ARTE PLASTICE

PICTURA LA PUȘI în fața ce-salonul oficial lor câteva sute de lucrări expuse la salon, ni se punc întrebarea dacă nu cumva asistăm la înmormântarea unei întregi epoci. Dacă nu cumva noi, cei de azi, am devenit spectatori înstrăinați de formele vechi ale epocii trecute. Dar ar fi păcat și încă odată greșit să tragem concluzii grăbite asupra identității noastre spirituale, deși această înstrăinare, de astădată, ar putea fi socotită de bun augur. Vom încerca totuși să lipsim și actuala expoziție de criteriile severe ale acestui punct de vedere, lăsând fiecărui în parte puțină de a se revizui din îndemnul lăuntric.

În numărul trecut al revistei, confratele V. Beneș a subliniat absența la salon a artiștilor ardeleni și a susținut că eventuala lor colaborare ar fi putut înviora atmosfera lăncedă care se desprinde din ansamblul salonului. Afirmățiile conțin mult adevăr, lucru firesc, deoarece între criticii noștri, d-l V. Beneș este singurul care a urmărit îndeaproape realizările artiștilor ardeleni.

Multă vreme, artiștii ardeleni au fost clași la periferia vieții artistice, fiind crezuți refractari principiilor școlii moderne. Acestui fapt se datorează în mare parte cearta artiștilor din Ardeal cu Salonul. Cei câțiva care au mai păstrat raporturi cu această instituție, prin lucrările expuse anul acesta dau argumente suficiente atitudinii critice enunțată de d-l V. Beneș. Timpul a confirmat într-adevăr valabilitatea principiilor de care au fost călăuziți acești artiști, izolați în aceeași măsură de public cât și de oficialitate.

La saloanele oficiale din ultimii doi ani, lucrările trimise de Biltiu și Nicolae Brana au trezit în public un mare interes. În expoziția de acum, aceiași pictori formează singura punte de legătură cu realitatea socială. La intrarea, care sunt principiile estetice potrivit cărora e cu puțină crearea acestui raport spiritual, rămâne un singur răspuns: iubirea închinată omului, respectul cu care este privită viața. Formal această atitudine se încadrează în viziunea realistă. Și nu ni se pare simplă întâmplare faptul că acest fel de a înțelege creația îi este dat să prindă chiag din strădania Ardelenilor. Știm cu toții în ce măsură Ardealul este o școală a omeniilor și a celui mai cuprinzător spirit de analiză și adâncire a unui adevăr.

«Crucificarea» se intitulează lucrarea trimisă de pictorul Traian Biltiu, subiect rupt din crunta istorie pe care o trăim acum. E vorba de ingenucherea poporului, la care a fost suppus încă odată. Fără să fie un romantic, pictorul Biltiu a făcut uz de o anumită libertate în organizarea planurilor compoziției. Așezarea acestora unui conținut, îl apropie de un anumit spirit literar, ceace, e drept, obosește efectul plastic, al ansamblului. În afară de acest inconvenient, lucrarea este ținută într-un ritm de linii și forme de o mare sugestivitate. Dragostea și râvna cu care este urmărit fiecare detaliu, conștiința critică a artistului, dar lucrării o atmosferă sacră, care o va păstra vie peste ani.

D-l Nicolae Brana, cu o mai accentuată aplecare spre liric, scaldă în reflexe albastre un grup de țărani, care se refugiază. Ii vede pe câmp porțiți cu straițele în spate; femei și copii cu legături care le îngreunează mersul, străbat drumul, inconjurați de o tristețe, pe care artistul știe s'o facă simțită. În altă lucrare, țărani și țărăncile inconjoară cu mână lemnul de stejar al unui crucifix. Nimic teatral în atitudinile, dimpotrivă o stângăcie trăsă, o rețineră. Gesturile sunt moi, nedecise. Forma expresivă a lucrurilor constă probabil tocmai în această ezitare, mărturie a zăvoilor interioare, de care artistul se apropie cu oarecare teamă; dar fiind că instinctul său creator e destul de puternic nu are orareoi talentul lui surprinde adevărul plastic în cel mai originar aspect al său.

În rest, compoziția e susținută doar de d-l Marius Bunescu. D-sa reia un vechiu și obișnuit subiect pentru un artist: «Familia artistului», o lucrare în mărime originală cu un grup de patru figuri în planul din față și cu un peisaj citadin în planul din fund, Spiritul documentar și oarecum direct, în care este ținută lucrarea, ne lasă să înțelegem intențiile de sinceritate ale artistului. Totuși un anumit spirit academic, o insistență meșteșugărească lipsește această lucrare de accente sensibile, notă care e cu atât mai necesară într'un subiect de natura celui tratat. Este de reținut în schimb calitatea de portretist a d-lui Marius Bunescu.

Un portret bun semnează d-na Cuelin Zoc. Ținut în tonuri sobre, măsurat, și urmărit îndeaproape, ca formă și materie, acest portret este mărturia unei seriozități de rar meșteșugar.

D-l N. Stoica prezintă un tablou intitulat «Amator de icioane». O figură cu o icoană, un fond roșu, în care se relevă încă odată calitățile de portretist ale acestui pictor.

D-ra Cordescu Marcela expune un foarte inedit subiect, o macedoneancă tânără și semnează. Lucrarea interesează și reține pentru finețea cu care artista estompează o formă, dar nu-i mai puțin adevărat că această lucrare are în același timp și reale calități de culoare.

D-l Eremie Profeta, crescut în școala ardelenă și debutant la salonul oficial a trimis portretul unei femei oarbe, lucrare de o mare adâncime psihologică și în aceeași măsură strunită de o încredut meșteșug.

D-l Octav Anghelută expune un portret și o natură moartă. Reținem spiritul sobru cu care se afirmă talentul d-lui Anghelută în drumul său spre maturitate. O fugă de efecte ușoare și în general un cult pentru justa dialectică a elementelor, definesc acest drum.

D-l Aurel Ciupș expune un peisaj de Timiș, cu o cromatică de limezimii în care meșteșugul și sensibilitatea se întrec între ele. E ceva măsurat și onest în toată opera acestui pictor, o notă de distincție și acuratețe, care obligă la o trăire similară.

D-na Rodica Z. Codreanu aduce două din lucrările pe care le-am văzut și în expoziția personală. Talentul d-sale rezistă la proba unei expoziții colective.

D-l Horia Damian expune două peisagii în tonuri fumurii și dramatice. O pictură de temperament care amintește viziunea lui Vlaminck.

D-l Dumitru Ghiță a trimis una din cele mai caracteristice lucrări pentru viziunea d-sale. O compoziție înțeleasă în sensul pleinștilor, dar strâns legată de desen și cu o coloratură de o foarte larg registru tonal.

D-l Dem. Iordache, expune flori și un peisaj. Neadâncite cromatic, lucrările acestea au totuși o frumusețe, care se întrecuază din sentimental larg cu care artistul tratează materia, colorând-o cu mari fășii de lumină.

D-l Istrate Alexandru, vădit preocupat de ambianța tonală încearcă acorduri inedite.

D-na Natalia Istrate, un peisajiu împetritat capricios și cald iar alături o compoziție, în care desenul fin și simțul de culoare se întâlnesc într'un subiect de subtile rezonanțe feminine.

D-l George Löwendal, se pare că se izolează tot mai mult, adâncind până la obsesiv căutarea amănuntului. E vorba de un realism care în curând nu va mai păstra nici un alt raport cu artistul decât cel de natură tehnică.

O natură moartă cu câteva tonuri clare, just puse, este lucrarea semnată de d-l Ion Olteanu.

D-ra Petrușca Mariana, continuă evident directivetele părintelui ei. Reținem în deosebi fermitatea cu care se exprimă.

D-l Phoebus Alexandru, preocupat de anumite procedee stilistice, care amintesc de pictorul Deraine, tratează un interior țărănesc. Indiferent de autenticitatea viziunii, această lucrare izbuteste să trezească interesul vizitatorilor. Ceace-i reproșăm este însă o împetritare pedantă, din care rezultă dislocarea detaliului din organic.

D-na Elena Popoa expune o marină cu albastruri foarte inedite. O compoziție ar fi fost mai căutăată și mai distinctă în ansamblul salonului.

D-na Ana Tzigara Berza, niște flori și un ațlan, colorate bogat și cu rară prețiozitate în urmărirea nuanțelor.

D-l Alexandru Țipoia, foarte personal, de o profunzime și o seriozitate care dau tineretii acestui artist un deosebit prestigiu. Peisajele expuse sunt evocate cu o sensibilitate pentru care fantasticul constituie un climat.

D-l Ion Tudelescu evoluează în cadrul unor principii din ce în ce mai definite. Retina sa știe să prindă caracteristicul cromatic al naturii și redă aspecte, care deși de o anumită răceală, impun prin fermitatea temperamentală cu care sunt puse.

D-l Gh. Uănătoru se situează în linia impresionistilor. Cultul său pentru cromatic și în general pentru problemele culorii îi situează printre cei mai valoroși pictori din generația tânără. Atât peisajiu cât și natura moartă, expusă cu acest prilej sunt lucruri care definesc cele singure valabilitatea unui talent.

D-l Anatol Ulpe, se dovedește un căutător al expresiei, căreia încearcă să-i subordoneze elementele formale. A ceva moenit, de ape afunde, în lucrările sale.

D-l Geo Zloțescu se află pe aceeași poziție. afirmată în expoziția de astă toamnă. Aspectele rurale prind conture inedite în opera acestui pictor, iar paleta și-a găsit un interpret, pe cât de original, pe atât de controlat.

D-l Șerban Zăineu, în natura moartă, prezentată cu acest prilej, ne anunță aspecte noi.

Ion Ulasiu

INSEMĂNĂRI

PERICOLUL RUSESC. Spuneam, într'un articol trecut, că singura politică externă, de astăzi, a Statului român e reintregirea hotarelor. Acum adăugăm: reintregirea hotarelor până la limita fiorească a întinderii populației românești și adunarea tuturor conaționalilor din regiunea carpato-dunăreană înăuntrul acestor hotare. Vechile așezări din Peninsula Balcanică s'au sprijinite să dobândească autonomii locale, puse sub protectoratul nostru sau a puterilor prietene, cari le vor garanta și ocroti drepturile naționale.

Mai spuneam, în același articol, că cei ce ne vor întinde o mână de ajutor pentru realizarea acestor aspirații îndreptate vor fi îmbrățișați de noi ca prieteni, iar cei ce se vor pune deacum încolo revendicării noastre, un orice motiv, nu vor putea fi socotiți decât ca vrăjmași.

La 22 Iunie, armata română, alături de armata Reichului, puse amandouă sub comanda Generalului Ion Antonescu, a atacat, din Bucovina până la Gurile Dunării, moștrul rusec, care, anul trecut, ne-a răpit, pentru a crea oară, Basarabia, trup din trupul Moldovei lui Ștefan cel Mare. Iar Reichul german s'a hotărit să-și pună în campanie întreaga forță urală pentru a stărpi de pe fața pământului otrava bolșevismului, care amenință de atata vreme să surpe din temelii întreaga civilizație umană.

România are meritul de a fi distrus cea dintâi bolșevismul, care, la sfârșitul războiului trecut, reușise să se cubărească pe pământul vecinii noastre dinșpre Apus, cu scopul de a cuceri pentru flămurile roșii întreaga Europă centrală. Reacțiunea fascistă și național-socialistă împotriva comunismului a urmat abia după armata română răsturnase domnia lui Bela Kun, ucenicul dogmator leniniste și trozkiste dela Moscova.

Datoria întregii țări, azi, e să fie zid în jurul ostiilor și în jurul steagurilor ei. Numai așa vom smulge biruința.

Atitudinea noastră personală față de Rusia nu e dictată de evenimentele în curs de desfășurare. E cu mult mai veche. Într'un studiu, intitulat «Moscova», scris cu prilejul tratatului franco-polono-rus din 1932 și publicat în volumul «Valuri Politice», apărut în 1933, spuneam:

«Politica externă a României sau mai exact a neamului românesc, din vremurile cele mai îndepărtate, e întoarsă cu fața spre Răsărit, spre linia ce pornește dela Marea Baltică și sfârșește în Mediterana orientală. Dela Scitii preistorice, dela năvălirile barbarilor până la Ruși și Turci, aproape toate furtunile ce s'au deslășuit pe pământul nostru dintr'un Nistru și Tisa au pornit dela Răsărit. Pricinile cele amenință astăzi și în viitor România se găsesc tot spre acest punct cardinal geografic...» (pag. 184).

Și iată, că a sunat ceasul, când s'a trecut la fapte de armă pentru liberarea popoarelor de sub odiosul jug bolșevic.

Războiul Românici spre Răsărit e pe deplin îndreptățit. Din documentele publicate de curând rezultă, că Rusia a ocupat volnic Basarabia și Bucovina de Nord, deși nu-și exprimese această intenție în acordurile din 1939, încheiate cu Reichul. În aceleași expunerii documentare se arată că Rusia sovietică voia să atace România, după răpirea Basarabiei, spre a ajunge în Balcani și că revendica Strâmțurile. Urmărea, deci, vechiul vis panslavist. Ce robie ne pregătea Moscova de pe prisos să o mai spunem.

Dar războiul împotriva Rusicii pentru noi e și o reparare morală. Am început să spălăm de pe obrazul țării rusinea din anul trecut și o vom spăla până la sfârșit.

Octavian C. Tăslăuanu

IMPOTRIVA ASIEI
IN MERS

Românii au purces la luptă pe calea mării lor tradiții. Ei s'au opus totdeauna cu armele Furiei dela Răsărit. Asiei care pogorâră până la Nistru, una singură sub speciile cele mai varii, sub chipul mongolic al hoardei de aur, sub chipul mongoloid al Rusului modern.

Incepând cu secolul XVII, noi am luptat cu Asia. altminteri decât Ștefan cel Mare: am căutat să dăm Stepei o formă, să-i impunem un chip. In opera unor Români zace, in parte, secretul mării convertiri a Barbariei ruse, la genul european.

Un Român, care se intitula «arhiepiscop al Kievului și domn de moșie al Moldovei» a fost acela care a dăruit Rusiei suflul de misticitate ortodoxă, acela care a făcut din această stirpe de barbari un receptacol al «pravoslavniciei», un mediu prielnic celei mai înalte exaltări. Lui Petru Movilă i se datorează, așa dar, primul act pe care acest imperiu al Nimănuși l-a deținut mult timp între statele ortodoxe ale lumii.

Un alt Român, Nicolae Milescu Spătarul, a deschis Rusiei perspectivele sale împărătești. El a explorat — cu un premergător al oștirilor curierat — întinsul tundrelor siberiene peste care avea să domnească, spre dezastrul Moldovei sale dragi, — a patriei nostalgice pe care o evoca în cursul expediției sale. — țarul Rusiei barbaric.

Chiar și acela considerat în genere ca «părintele literaturii ruse», Antioh Cantemir, e un român de sânge — fiul principelui, Dimitrie Cantemir, și al Smarandei Cantacuzino, ea însăși fiica unui mare domn al Țării.

Și dacă e să amintim că legile civile ale Rusiei au fost cele cerute odinioară lui Alexandru Lăpușeanu de țarul Ivan IV al Moscoviei — că aceste legi sunt cele de tradiție romană ale Moldovei, că Alexandru Lăpușeanu a pus pe cineva să le traducă în limba slavonă oficială, pentru usul autocrației ruse, — vom înțelege poate, ce toată parte are Moldova în europeanizarea, pe înmăsură, a Barbariei dela Răsărit.

Sub specia e europeană — chip din chipul Moldovei — ea s'a manifestat, însă, tot ca o Asie in mers, o altă cumplită incarnație a Hoardei.

Comunismul era de fapt, întoarcerea la izvoare. Rusia își lepădase masca. Țarismul fascinat de mirajele Europei dispărea, și Rusia își afirma, pe față, antica ei funcțiune, de mână a Negurei, de patrie a celor fără lege. Opera lui Petru Movilă, a lui Antioh Cantemir era la pământ. Pe cărările bătute de Nicolae Spătarul, Asia venea încă odată spre noi...

De aceea lupta noastră investimântă caracterul ei tradițional, de luptă pentru valorile etern europene, — simbolizate pe un plan sublim de creștinism. Scut al Creștinătății, Poartă a Creștinătății, România opune Barbariei nu numai piepturi înflăcărate, spade purtate de mâini fără pribană, ci și conștiința marilor valori pe cari le-a afirmat și le-a apărât în lume.

Și — ca să amintim cuvintele săpate pe piatra de mormânt a unuia dintre frații Buzestii răpus într-o luptă cu Hoarda — nu va fi nici de astădată «pre voia căinilor de Țătar».

Dan Botta

ZIUA DREPTĂȚII

Țara românească s'gduidă de supracă și lovită din toate părțile, tânjind de dorul dreptății și purtându-și rănila adânci, sub ochii vecinilor gata să sară din nou asupra ei, astăzi și-a ridicat fruntea dela pământ. Peste pământul robit al Moldovei apăra bratul Patriei. Să însemnă această zi pe scuturile cetăților noastre! Cei ce se gândesc să ne strivesc în picior să ia aminte! Până la marginea pământului sfânt, până unde și-a întins din străvechii ramurile sale stejarul ființei românești, cerurile și ogorele spun de ceasul cel mare care va sosi în curând. Stejarurile noastre vor lumina din nou acolo unde le-a fost menit să stea deapuri. Fără de legea strigătoare la cer, îndurată în tăcere și în amar, de un popor întreg care în sufletul său numai pace dorea, pacea domniei lui Alexandru cel Bun și ale căruia cântări evocau în durere timpurile ferice când țara înflorea în larguri domoale, netulburată de nimeni, fără să răvnească la bun strein, — nemurtoasă uneltire de eri, e biruită azi de sabia dreptății, în care am crezut cu tărie. Semne ale măntuirii, evenimentele pe care le trăim, vestesc judecata care va veni, neîncetat așteptată, dorită cu încruntare.

PROFESORUL N. CAR-TOJAN LA ACADÉMIA ROMÂNĂ

Academia Română a primit, profesorului N. Cartoian, Predecătorul Domniei Sale, savantul care in opera sa de căpetenie a adus o lumină călăuzitoare pentru cunoașterea trecutului românesc, descriind în bogatele mărturii toponimice, prezenta neîncetată a poporului românesc în Dacia, — istoricul literar, cercetătorul vechilor scrieri române, n'ar fi putut să-și dorască un urmaș mai vrednic de truda sa. Nicolae Drăganu, profesor la Universitatea Daciei Superioare, odihnește în cimitirul dela Cluj. Ci în Templul Nemuritorilor, făclia celui ce cobora din muntele Țibleșului, e ridicată de un fiu al câmpiei depe marginea fluviului dela Mizazi, în fericiță și simbolică succesiune, în care noi vedem un act de solidarizare a întregului pământ al Patriei sub glorioasele cupole. Noul ales și-a consacrat cercetările sale îndelungate, mai ales acele domenii al istoriei literare în care foarte puțini se încumetă să pătrundă: vechea literatură populară. Descoperind izvoarele apuselor legende și povești, Domnia Sa a explorat câmpul românesc al răspândirii lor, punând în lumină rețeaua de drumuri pe care ele le-au străbătut. Monografiile ale cârților populare, studiile sale, neîntrecute prin planul lor impunător, rezumă un capitol de temelie din istoria culturii românești: flora acelor scrieri, crescută în preajma bisericilor, care cuprind vechi credințe și ezouri, legende hagiografice, vieți eroice. Varietatea lor, precum și faptul că cele mai multe dintre ele au avut o circulație pe tot cuprinsul locuit de Români, sunt mărturie despre unitatea vechii culturii românești, despre legăturile neîntrerupte între membrii familiei de viață romană de pe malurile Istrului,

IDEEA DE REVOLUȚIE PERMANENTĂ

Constatarea că noțiunile primesc tălmăciri deosebite, în funcție de vederile și spiritul epocilor istorice prin care circulă, este un adevăr care a cucerit de mult teren solid în câmpul gândirii filosofice. Se știe acum, și se consimte unanim, că fiecare epocă toamnă în tiparele sferei naționale conținutul cel mai potrivit vederilor ei și și acestui conținut o semnificație proprie ei, în funcție de valorile dominante în spiritualitatea ei.

Dar fluctuația nu se petrece numai între epoci: Ea are loc și înăuntrul aceluiași epoci, după formele de viață cristalizate sincronice în ea. Căci ceea ce fixează în ultima instanță conținutul și semnificația unei noțiuni este o concepție deviată, cu spiritualitatea și valorile ei. Și astfel, noțiuni bătrâne, noi intrate de mult în patrimoniul gândirii omenești, prin circulația lor în vreme, primesc mereu ceva proaspăt...

Ideea de revoluție permanentă a avut același destin.

Ea a luat corp în concepțiile socialiste și comuniste. Acolo și-a găsit, înțaiu, teoretizarea și aplicarea pe teren, în special prin pană lui Leon Trotzki, iar deacolo, prin intermediul programului social, a trecut în câmpul revoluțiilor naționale.

Nu mai că ea a intrat în ideologia revoluțiilor naționale altfel, cu un alt conținut și cu o altă semnificație. În concepția socialistă și mai ales comunistă, revoluția permanentă este un instrument de distrugere. Ca atare, are obiective fixe, bine precizate: Ea urmărește să șfărce, prin violență chiar, toate bastioanele capitaliste oriunde s'ar găsi ele și numai după aceea, pe ruine, să procedeze la construcția unei lumi noi, socialiste, pe bazele marxismului. Chiar cucerirea puterii într-un stat de pe glob nu este și nu trebuie să fie altceva decât un punct de plecare pentru noi dărâmări, până la atingerea integrală a (telului final: distrugerea totală a lumii capitaliste. Aceasta a fost ideea călăuzitoare a lui Leon Trotzki după cucerirea puterii în Rusia.

În cadrul concepțiilor naționaliste ideea de revoluție permanentă îmbracă un alt înțeles. Ea își păstrează sensul originar de dărâmare: dar nu însemnează și nu urmărește o dărâmare materială, operată violent; ci însemnează o revoluție sufletească; adică, o dărâmare și o răsturnare de mentalitate. Ea însemnează o întoarcere a omului la el însuși, la sufletul său și la valorile eterne ale tradiției neamului lui și-i impune o revizuire de credințe și deprinderi de viață, ca, apoi, ușurat de balastul celor îmbătrânite și perimate din concepțiile și deprinderile lui, să se pună de acord cu vremea și să pășească în cadentă vreme.

Acasta pentru că obiectivele urmărite prin cele două tipuri de revoluție sunt deosebite: în revoluția comunistă este vizat un obiectiv material, instituțiile capitaliste; în revoluțiile naționale se vizează spiritualul, — omul și sufletul lui.

Comunismul, obsedat de lăsa distrugerii sistemului de viață capitalist, fusă pe al doilea plan problema reducerii omului și-l hrănește întâiu cu credința în necesitatea acestei opere de distrugere, de o valoare imediată și-i ajută să-și însușească o tehnică perfectă a violenței. Revoluțiile naționale se îngrijesc întâiu de om, conștiente că numai prin reforma omului se va putea ajunge la temeinice orânduri noi în viața socială și spirituală a neamurilor, — o reformă pe linia iubirii nu a urii dintre oameni.

De aici deosebirile profunde, cari dau înțelesuri deosebite ideii de revoluție permanentă; de unde conștiente deosebite pentru viața istorică. Pentru comunism, revoluția permanentă însemnează finalul unei lupte. — cea de dărâmare a unei lumi, de unde trebuie să înceapă o altă luptă, cea constructivă; pentru revoluțiile naționale, revoluția permanentă fixează încă dela început punctul de plecare pentru făurirea unei lumi noi, realizabilă numai prin transfigurarea interioară a omului, care odată desăvârșită, va înlătura firesc lumea vechi; prin urmare, revoluțiile naționale își încep opera constructivă, fiecare pas pe linia desăvârșirii omului constituind un câștig pentru cauza urmărită.

Va înțelege lumea românească unde sunt temeiurile trainice ale vieții, și înțelegând, să ia drumul cel bun?

Ion Covrig-Nonea

CELE DOUĂ FETE ALE ARDEALULUI

Neardelenii n'au desprins din peisajul ardelean decât două fete, întocmai ca acel tablou de ciudatul Brughel, împărțit în două, reprezentând de o parte infernul, pe de alta purgatoriul. Timpul a trecut prin ființa Ardealului, așa cum trecură rezele suvoice de munte prin albiile stâncoase ale Călimanilor. Nimic nu s'a clintit în ființa eternă a provinciei transilvane. Ardealul nu și-a risipit sufletul, ci l-a ocolit cu teamă, făcând dintr'însul nucleul dinamic al bățăliilor care se succedă cutremurătoare.

Ardelenii au avut o fire sfâșiată de impulsii antagoniste, o individualitate dramatică construită. Pe un plan, sete metafizică de libertate și independență, pe altul cumințenie politică, echilibrul și prevedere. Conștiința transilvană s'a concentrat, spiritul ardelenesc s'a densificat, pentru a crea ceea ce numim azi: climat ardelean.

Ardealul are două fețe. Și nu oricine știe să vadă dincolo de aparentele înșelătoare. Este necesară, pe lângă o contemplație activă, și familiarizarea cu climatul provinciei. Ardelenii se mișcă pe traectoria unui instinct sigur al realităților transcendente. Pentru ei, aceea este o concluzie a vieții și nici de cum un instrument de transcendență a trăirii. Poate că oamenii din Ardeal au o anumită inapetățenie pentru viața comună. Aceasta vine însă de acolo că ei au o relevanță direct interioară și nu cosmică a adevărului.

Dealungul lui trece Murașul lenevos, cu nemămurată cotitură prin luncile năpădite de sălcii. Apa curge calm și majestuos, așa cum navighează arca Ardealului prin meandrele și coturile unei istorii crâncene.

George Sbărcea

INCEPUTURILE VIEȚII ROMANE

În stadiul său istoric «Les Macédo-Roumains» — Jugoslavia s'a făcut culpabilă de intoleranță față de minoritatea macedo-română, care, atât prin cifra considerabilă a populației sale, cât și prin rolul important, pe care îl deține în viața economică a țării, se afirmă ca un element prețios pentru statul jugoslav. (Notăm că aceste rânduri apăreau în 1937). Aromânii au pierdut în Serbia cele mai frumoase biserici clădite de strămoșii lor pe propriele le cheltuieli, cele mai înalte instituții de cultură, între care un vechi liceu clasic cu localul său propriu, o școală normală și o școală profesională de fete, toate în Bitolia (în Sud-estul Serbiei), oraș în care elita intelectuală și comercială a aparținut totdeauna poporului român. În afară de aceasta, Aromânii au pierdut școlile elementare răspândite în Macedonia sârbească, în toate comunele, sate sau orașe, în care ei se găseseră în număr important.

În cadrul viitoarei ordini europene va trebui asigurată acestor Aromâni, compacți dar izolați, o liberă dezvoltare a vieții spirituale în conformitate cu aspirațiile lor naționale, pentru a-i feri cât mai este timp, de o completă disipare în masa slavonului. E o măsură salutară, care va trebui luată și în ce-i privește pe Aromânii din Grecia, mai ales că aceștia au fost victimele colonizării unei bune părți din cei 1.500.000 Greci, aduși din Asia Mică, în urma schimbului de populație cu Turcia și așezați în satele românești, în vederea desnaționalizării acestora.

E de observat faptul că de câte ori statul nostru a adoptat o politică fermă față de statele din Balcani, cu scopul de a smulge garantarea unei libere desfășurări a vieții culturale și religioase românești, s'au obținut rezultate remarcabile. Vorbind, de pildă, despre intervenția continuă a statului nostru în Balcani, în favoarea Românilor de acolo, în a doua jumătate a secolului II după Hr. era în garmizoană în Crimea la Chersonesus o vexilație sub comanda unui centurion sau a unui tribunos militum. Acum, grație inscripțiilor descoperite la Cetatea Albă, constatăm că în acest timp și la Tyras se afla o garmizoană romană.

Vexilația pe care o constatăm că avea garmizoană la Tyras, trimisă după necesități mici detașamente dealungul țărâmului mării și destulul valurilor tras de Prut până la Neatru, valuri peste care barbarii n'aveau voie să treacă, asigurându-se astfel poliția acestui ținut» — așa cum o vor face din nou, de acum înainte, armatele noastre, demne de vitejia vajnicilor reprezentanți ai Romei pe aceste meleaguri.

Hotarul dela C E R E M U Ș I. În Iulie 1642, în timpul domniei lui Vasile Lupu, delegații otomanii și ai craiului leșese stabilesc pe teren hotarul între Moldova și Polonia. Reproducem după domnul Teodor Bălan, din publicația periodică Codrul Cosminului, IX, pag. 278—79, documentul redactat cu această prilej, din care reiese că în sec. XVII pământul Moldovei se întindea până la Ceremuşul Negru:

„Inceputul este hotarul între Moldova și țării străine întâi dela Bender unde s'au îngropat doi stâlpi de piatră, scme hotarului Moldovei dinspre Turci și dela cei doi stâlpi drept spre apa Nistrului merge hotarul și Nistrul l'am socotit hotar precum au fost din început și mai dinainte și apoi se începe hotar între țara Leșească și cu Moldova dela un izvor din care se începe cursul lui și acel părau se cheamă Colaciul și acel părau cade în Prut și dela acel părau drept cale ca de un ceas este alt izvor din care izvor cură apă care se cheamă Sarafiniul și cade în Nistru și acel părau am socotit între Moldova și între Țara Leșească hotar fiind locul însemnat, iar dela Ceremuş este hotar părau între munții ungurești care se cheamă Ceremuşul Negru și cursul acelu părau cade în apa Prutului în preajma părăului Colaciului, acesta este hotarul între Moldova și Țara Leșească și alte stăpâniri străine».

Mult mai târziu abea, Polonii se întind în spre Sud, devenind hotar Ceremuşul Alb. Făcând în vara anului 1934 o serie de cercetări în Banatul jugoslav, în legătură cu diferitele probleme ce interesează pe Români de acolo, Iosif Duma ajungea la tristele constatări, pe care i le publică recent «Revista Institutului Social Banat-Crișana».

În domeniul organizării vieții materiale «se destramă tot ce a fost și nu se mai face nimic nou. Paragina se întinde tot mai lată peste satele românești, odinioară atât de înfloritoare. Dările enorme, în raport cu impozitele dela noi, criza, colonizările sistematice în preajma și chiar în satele românești și situația de minoritari, complet desorganizată și părăsiti de conducători, a Românilor de acolo, au adus satele noastre la cea mai de plâns situație.

Oameni odinioară bogați, fruntași ai satelor, sărăcesc astăzi văzând cu ochii, neavând cui să se adreseze spre a se cerc un ajutor, sau măcar un sfat. Iar pământurile românești trec mereu în mâini străine... Despre o îmbunătățire nici nu poate fi vorba. Fără de nici un fel de organizare cooperativă, cerealele, izvorul lor principal de câștig, sunt vândute mai totdeauna pe prețuri bagatelose.

Din punct de vedere spiritual, situația este și mai jalnică. Lipsa de învățători români și de școli naționale i-a adus pe mulți tineri în situația de a nu mai cunoaște nici măcar alfabetul latin. Amărăciunea cercetătorului Duma transpare din plin în întrebări ca acestea: «Să mai pomenim aci și aspirarea bisericilor noastre? De exproprierea făcută, atât de nedrept, din averile lor? Să pomenim apoi, că sunt comune, în care Români n'au voie să intre în cimitirul, ce odinioară a fost al lor? Foarte grăitor este, în această privință, cazul orașului Vârșet, unde preotul român n'are voie să conducă mortul decât până la poarta cimitirului, donat, pe vremuri, de un Român macedonean și unde își dorm somnul de veci, neîngrijiti decât pe furis, Tincu Velea și atâți alți Români de seamă din aceste părți».

Acasta era situația în 1934. Inverșunarea cu care Sârbi și-au continuat, prin toate mijloacele, politica de desnaționalizare a compactelor mase de Români din Banatul occidental,

pe care ni l-au răpit la conferința de pace, ne dă neplăcută siguranță că, astăzi, o cercetare sistematică a satelor românești din această regiune ne-ar prezenta un tablou cu mult mai întunecat.

Starea precară, atât din punct de vedere material cât și cultural, a Românilor din Banatul sârbesc nu va putea fi ameliorată decât atunci când ei vor fi încorporați politicește în statul nostru liber, din care trebuiau să facă parte integrantă încă din 1918.

SOARTA TRAGICĂ A ROMÂNII NİLOR DIN BANATUL OCCIDENTAL AU ÎMPĂRȚĂȘIT-O ȘI ROMÂNII DIN MACEDONIA SÂRBEASCĂ. Autonomia culturală și religioasă, care le fusese garantată prin tratatul încheiat în 1913 la București, n'a fost respectată din partea Sârbilor, ca de altfel nici din partea Grecilor. Bisericile românești au fost transformate în biserici sârbești, iar școlile Aromânilor suprimate.

«Prin aceste procedee, — spune domnul Th. Capidan în studiul său istoric «Les Macédo-Roumains» — Jugoslavia s'a făcut culpabilă de intoleranță față de minoritatea macedo-română, care, atât prin cifra considerabilă a populației sale, cât și prin rolul important, pe care îl deține în viața economică a țării, se afirmă ca un element prețios pentru statul jugoslav. (Notăm că aceste rânduri apăreau în 1937). Aromânii au pierdut în Serbia cele mai frumoase biserici clădite de strămoșii lor pe propriele le cheltuieli, cele mai înalte instituții de cultură, între care un vechi liceu clasic cu localul său propriu, o școală normală și o școală profesională de fete, toate în Bitolia (în Sud-estul Serbiei), oraș în care elita intelectuală și comercială a aparținut totdeauna poporului român. În afară de aceasta, Aromânii au pierdut școlile elementare răspândite în Macedonia sârbească, în toate comunele, sate sau orașe, în care ei se găseseră în număr important.

În cadrul viitoarei ordini europene va trebui asigurată acestor Aromâni, compacți dar izolați, o liberă dezvoltare a vieții spirituale în conformitate cu aspirațiile lor naționale, pentru a-i feri cât mai este timp, de o completă disipare în masa slavonului. E o măsură salutară, care va trebui luată și în ce-i privește pe Aromânii din Grecia, mai ales că aceștia au fost victimele colonizării unei bune părți din cei 1.500.000 Greci, aduși din Asia Mică, în urma schimbului de populație cu Turcia și așezați în satele românești, în vederea desnaționalizării acestora.

E de observat faptul că de câte ori statul nostru a adoptat o politică fermă față de statele din Balcani, cu scopul de a smulge garantarea unei libere desfășurări a vieții culturale și religioase românești, s'au obținut rezultate remarcabile. Vorbind, de pildă, despre intervenția continuă a statului nostru în Balcani, în favoarea Românilor de acolo, în a doua jumătate a secolului II după Hr. era în garmizoană în Crimea la Chersonesus o vexilație sub comanda unui centurion sau a unui tribunos militum. Acum, grație inscripțiilor descoperite la Cetatea Albă, constatăm că în acest timp și la Tyras se afla o garmizoană romană.

Vexilația pe care o constatăm că avea garmizoană la Tyras, trimisă după necesități mici detașamente dealungul țărâmului mării și destulul valurilor tras de Prut până la Neatru, valuri peste care barbarii n'aveau voie să treacă, asigurându-se astfel poliția acestui ținut» — așa cum o vor face din nou, de acum înainte, armatele noastre, demne de vitejia vajnicilor reprezentanți ai Romei pe aceste meleaguri.

Hotarul dela C E R E M U Ș I. În Iulie 1642, în timpul domniei lui Vasile Lupu, delegații otomanii și ai craiului leșese stabilesc pe teren hotarul între Moldova și Polonia. Reproducem după domnul Teodor Bălan, din publicația periodică Codrul Cosminului, IX, pag. 278—79, documentul redactat cu această prilej, din care reiese că în sec. XVII pământul Moldovei se întindea până la Ceremuşul Negru:

„Inceputul este hotarul între Moldova și țării străine întâi dela Bender unde s'au îngropat doi stâlpi de piatră, scme hotarului Moldovei dinspre Turci și dela cei doi stâlpi drept spre apa Nistrului merge hotarul și Nistrul l'am socotit hotar precum au fost din început și mai dinainte și apoi se începe hotar între țara Leșească și cu Moldova dela un izvor din care se începe cursul lui și acel părau se cheamă Colaciul și acel părau cade în Prut și dela acel părau drept cale ca de un ceas este alt izvor din care izvor cură apă care se cheamă Sarafiniul și cade în Nistru și acel părau am socotit între Moldova și între Țara Leșească hotar fiind locul însemnat, iar dela Ceremuş este hotar părau între munții ungurești care se cheamă Ceremuşul Negru și cursul acelu părau cade în apa Prutului în preajma părăului Colaciului, acesta este hotarul între Moldova și Țara Leșească și alte stăpâniri străine».

Mult mai târziu abea, Polonii se întind în spre Sud, devenind hotar Ceremuşul Alb. Făcând în vara anului 1934 o serie de cercetări în Banatul jugoslav, în legătură cu diferitele probleme ce interesează pe Români de acolo, Iosif Duma ajungea la tristele constatări, pe care i le publică recent «Revista Institutului Social Banat-Crișana».

În domeniul organizării vieții materiale «se destramă tot ce a fost și nu se mai face nimic nou. Paragina se întinde tot mai lată peste satele românești, odinioară atât de înfloritoare. Dările enorme, în raport cu impozitele dela noi, criza, colonizările sistematice în preajma și chiar în satele românești și situația de minoritari, complet desorganizată și părăsiti de conducători, a Românilor de acolo, au adus satele noastre la cea mai de plâns situație.

DACIA
COMITETUL DE DIRECȚIE :
OCTAVIAN C. TASLAUANU
DAN BOTTA
EMIL GIURGIUCA
REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
STR. DIONISIE 65, BUCUREȘTI, II.
Tel. 2.36.38.
ABONAMENTUL PE ȘASE LUNI:
PENTRU PARTICULARI: 150 LEI
PENTRU INSTITUȚII: 500 LEI
PENTRU SPRIJINITORI: 1000 LEI
12 LEI EXEMPLARUL